

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TALİBAN İDARESİ ALTINDA AFGANİSTAN

ABDUL JAMEİL ZAHİR

Danışman : Doç. Dr. Yavuz GÜLOĞLU

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Deniz KUNDAKÇI

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali YETGİN

KASTAMONU-2025

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Abdul Jameil ZAHİR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TALİBAN İDARESİ ALTINDA AFGANİSTAN

ABDUL JAMEİL ZAHİR

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI DANIŞMAN: DOÇ. DR. YAVUZ GÜLOĞLU

Afganistan'da Cumhuriyet Dönemi olarak adlandırılan demokrasiye geçiş süreci ve demokrasinin olmazsa olmaz unsurları arasında değerlendirilen siyasi partilerle ilgili olarak konu ile ilgili yazılmış eserlerde dönemle ilgili çok farklı yorumlar yapılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu dönemin daha objektif ve bilimsel açıdan incelenerek kapsamlı bir sonucun ortaya konulması önemlidir. Taliban öncesi dönemde Afganistan'daki siyasi partilerin, demokrasiye geçiş sürecinde oynadıkları rollerin tespit edilmesi bu çalışmanın amacını teşkil etmektedir. Taliban öncesi dönemdeki siyasi partilerin demokratik olup olmadıklarının anlaşılabilmesi amacıyla yürütülen bu çalışmada, öncelikle Afganistan tarihini ve siyasal konumunu doğrudan konu alan literatür taramaları gerçekleştirilmiştir. Siyasi rejimler ve siyasi partilerin oluşum şekilleri ve hedefleri doğrultusunda Afganistan'da örgütlenen siyasi oluşumların demokrasi sürecindeki etkinlikleri ve rolleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ışığında Afganistan'daki siyasi partilerin demokrasi düzleminde oldukça uzakta yer aldığı anlaşılmıştır. Taliban öncesi dönemde serbest çalışmalarını sürdüren siyasi partilerin Taliban döneminde uygulanan baskı nedeniyle oldukça kısıtlandıkları gözlenmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Afganistan, Siyasi Partiler, Taliban, Demokrasi.

Ocak 2025, 57 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

AFGHANISTAN UNDER TALIBAN RULE

ABDUL JAMEİL ZAHİR

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC

ADMINISTRATION

SUPERVISOR: ASSOC. DR. YAVUZ GÜLOĞLU

There are very different interpretations of the period in the works written on the subject regarding the transition process to democracy, which is called the Republican Period in Afghanistan, and the political parties, which are considered among the indispensable elements of democracy. Therefore, it is important to reveal a comprehensive result by examining the period in question from a more objective and scientific point of view. The aim of this study is to determine the roles played by the political parties in Afghanistan in the pre-Taliban period in the transition to democracy. In this study, which was carried out in order to understand whether the political parties in the pre-Taliban era were democratic or not, literature reviews were carried out, which directly focused on the history and political position of Afghanistan. It has been tried to analyse the activities and roles of the political formations organized in Afghanistan in line with the formation types and objectives of political regimes and political parties in the democracy process. In the light of the data obtained, it has been understood that the political parties in Afghanistan are located quite far from the level of democracy. Political parties that gained the right to operate freely in the pre-Taliban period are observed to be highly restricted due to the pressure applied during the Taliban period.

KEYWORDS: Afghanistan, Political Parties, Taliban, Democracy.

January 2025, 57 Page

TEŞEKKÜR

Gerek eğitim hayatımda gerekse özel hayatımda maddi ve manevi yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, fedakârlıklarıyla beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, benim için ilham kaynağı olan abim ve biricik değerli anneme de minnettirim. Ayrıca bugüne kadar emeği geçen Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesindeki bütün hocalarıma Őükranlarımı sunarım.

Abdul Jameil ZAHİR

Kastamonu, 2025

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ ONAYI	ii
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1 Materyal ve Yöntem	3
2. AFGANİSTANIN SİYASİ TARİHİ ve EKONOMİSİ	5
2.1 Taliban Öncesi Dönem	5
2.2 Taliban'ın İlk Dönemi	7
2.3 Hamid Karzai Dönemi.....	8
2.4 Ashraf Ghani Dönemi	10
2.5 2002'den Sonra Afganistan'ın Ekonomik Sektörleri	12
2.6 Dış Ticaretin Büyümesi	13
2.7 Dış Ülke Yardımlarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri.....	14
2.8 Afganistan'da Korona Virüsünün Yayılmasının Ekonomik Etkileri.....	17
2.9 Yabancı Güçlerin Afganistan'dan Çekilmesinin Ekonomik Sonuçları	18
3. 11 EYLÜL 2001 OLAYINDAN SONRA AMERİKA'NIN AFGANİSTAN'A OLAN MÜDAHALESİ	20
3.1 11 Eylül Olayı Nasıl Gerçekleşti.....	20
3.2 Birinci Bush, Obama ve Donald Trump Dönemi ve Afganistan Stratejileri	23
3.2.1 Birinci Bush Dönemi	23
3.2.2 Barack Obama Dönemi.....	25
3.2.3 Donald Trump Dönemi	28
4. 11 EYLÜL OLAYININ ABD, ORTA DOĞU VE AFGANİSTAN'A OLAN ETKİLERİ	32
4.1 11 Eylül Olayının Amerika Birleşik Devletlerine Olan Etkileri	32
4.2 Afganistan'ın Siyasi Yapısında ABD'nin Belirleyici Rolü	33
5. TALİBAN'IN YENİDEN İKTİDAR SAHİBİ OLMASINA DAİR ETKİN FAKTÖRLER	37
5.1 Güçlü Bir Ordunun Kurulamaması	37
5.2 Savaşın Maliyeti	39
5.3 Taliban'ın Mali Kaynaklarının Kesilmemesi ve Amerika'nın Savaş Sırasındaki Hataları	40
5.4 Afganistan Hükümetinde Yolsuzluk ve Irkçılık Önyargıları	42
5.5 Devlet Sisteminin Kurulmasında ve Hukuk Dışı Hükümetlerin Oluşumunda Afganistan'da Yaşanan Gerçeklerin Dış Dünyada Yansıtılmaması.....	43
5.6 Taliban'ın Savaş Taktikleri ve Irkçılık Politikalarındaki Değişiklikler.....	45

5.7	Bölgede Ülkelerinin IŞİD'le Mücadele Başlığı Altında Taliban'a Verdiği Destek	46
5.8	ABD Dış Politikasında Düşmanı Değiştirmek ve Taliban'a Karşı "Yatıştırma Politikası" İzlemek.....	48
6.	SONUÇ VE ÖNERİLER	51
6.1	Öneriler.....	52
KAYNAKLAR	54

ŞEKİLLER VE GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 2.1 Ülkedeki sektörlerin gayri saf üretimin yüzde payı.....	12
Şekil 2.2 Afganistan'ın 2002-2019 yılları arasındaki ihracat ve ithalat değerlendirilmesi.....	13
Şekil 2.3 Kalkınma yardımı USAID 8 Haziran 2021 (Milyon Dolar).....	16
Şekil 2.4 Afganistan hükümetinin gelir ve giderleri (Milyar Afgani)	16

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1 Ülkenin gayri saf üretimi, ekonomik gelişim (%) ve kişi başına düşen gelirin (\$) değerlendirilmesi.....	15
--	----

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DB	: Dünya Bankası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
BM /UN	: Birleşmiş Milletler
ARTF	: Afganistan yeniden inşa güven fonu

1. GİRİŞ

Afganistan, Orta Asya’da çok önemli coğrafi ve stratejik konuma sahip olduğundan dolayı tarih boyunca birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Konumundan dolayı toprakları üzerinde birçok farklı güçlü imparatorluklar hüküm sürmüştür. Aynı şekilde günümüzde de birçok ülkenin etkin çatışma arenasıdır. Ülkede özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nin daha etkili bir şekilde faaliyet ve çalışmaları görülmektedir. Etkinliğini ve faaliyetini sürdüren ülkelerin kendi hedeflerine ulaşabilmeleri için ülke insanın farklı milletlerden oluşması sebebiyle kolay devşirmeleri sebebiyle ülke içerisinde birçok çatışmaların ve savaşların yaşanmasına neden olmaktadır. Söz konusu çatışma dönemlerinde bu ülkeler kendi hedeflerine ulaşabilmeleri için Afganistan halkını partiler, ırklar ve mezheplere ayırarak bu halkın arasına birçok nifak ve fitne sokmuşlardır. Bu durum aynı zamanda ülkede çok sayıda siyasi partinin oluşumuna neden olmuştur. Ancak kurulan bu tabela partilerinin ömrü çok fazla sürmeden ve herhangi bir başarıya ulaşmadan çok kısa sürede yok olmuşlardır.

Afganistan’a en büyük yabancı müdahale Amerika Birleşik Devletleri tarafından olmuştur. Başlangıçta Amerikan müdahalesi diplomasi yoluyla olsa da bu müdahale zaman içinde yerini askeri güce bırakmıştır. Amerikan müdahalesi, “Biz dünya gücü olarak her savaşa hazırız ve memnuniyetle karşılayacağız, çünkü her ülke istediği şeylere ulaşması için zaman zaman savaşa da ihtiyaç duyabilir” ifadesiyle özetlenebilir (Chomsky, 2001: 4). Bunun resmi ağızdan ifadesini ise ABD’nin Genelkurmay Başkanı Richard Myers, 23 Ekim 2001’deki konuşmasında “Biz çok geniş düşünüyoruz. Afganistan ise sadece küçük bir parçadan ibarettir. İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren en önemli konu ise dünyada çok yorucu bir savaşın olmamasıydı” ifadelerinde görmek mümkündür. ABD’de 11 Eylül 2001 olayının gerçekleşmesi ile birlikte Afganistan’a müdahalede bulunmanın yolu da açılmış oldu. Ahmet Şah Mesud’un intihar saldırısı ile öldürülmesinden iki gün sonra ABD’de ikiz kulelere yapılan terörist saldırısı, Afganistan’a müdahalenin başlangıcı olmuştur. 3000’e yakın kişinin hayatının kaybettiği bu saldırı akabinde ABD Başkanı George W Bush, bu olayın faillerinin başta Usame Bin Laden olmak üzere El-Kaide isminde bir terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğini açıklamıştır. Bu örgütün de terör saldırısının

gerçekleştirdiği yıllarda Afganistan'da yönetimi elinde bulunduran Talibanların desteklediğini iddia ederek failleri Afganistan Devletinden istemiş, ancak Taliban bu isteği geri çevirmiştir. ABD ve Batılı müttefikleri Talibanlara karşı olan Afganistan'ın kuzeyindeki milli ittifakı desteklemeye başlamıştır. Yapılan bu müdahaleler neticesinde Taliban hükümeti devrilmiş ve yerine başka bir hükümetin iktidara gelmesi konusunda çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda 2001 Aralık ayında Almanya'nın Bonn şehrinde Afganistan kanaat önderleri bir araya gelip Hamid Karzai'yi Afganistan'ın geçici başkanı olarak seçmiştir (Shakir, 2020).

Geçici başkanlık süresi 2 yıl sürmüştür, ardından 2004 yılında Afganistan'da genel bir seçim gerçekleştirilmiştir. Bu seçime halkın yüzde 70'i katılmış ve seçimi Hamid Karzai kazanarak Afganistan'ın meşru cumhurbaşkanı olarak ilan edilmiştir. Ülkede tüm bunlar olurken Talibanlar ülkede yeniden iktidarı ele geçirmek için Pakistan'da medreselerde güya İslami kurallar adı altında faaliyetlerini sürmeye gayret etmiştir.

2009 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hamid Karzai ikinci defa Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanarak cumhurbaşkanı olarak görevine devam etmiştir (Begzad, 2014). Aynı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Başkanı olarak Barak Obama yönetimi işbaşında idi. Amerikan yönetimi 2011 yılından itibaren NATO güçlerinin Afganistan topraklarını terk edeceklerini ilan etmiş, 2014 yılında NATO, Afganistan devletinin güvenlik mesuliyetini Afganistan'ın kendi ulusal güvenlik güçlerine bırakarak ülkeyi terk etmişler (Nogayeva, 2021).

Hamid Karzai'nin Cumhurbaşkanlığı dönemi bittikten sonra 2014 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde iki aday yarışmış, ancak seçim sonuçlarına yapılan itirazlar üzerine taraflar arasındaki çatışmalara binaen seçim sonuçlarının çok uzun bir süre açıklanmamasına neden olmuştur. Sorun Afganistan kanaat önderlerinin araya girmesi ile siyasi bir anlaşma imzalanarak Ulusal Birlik Hükümeti adına yeni bir yönetim kurulmuş. Eşraf Gani Cumhurbaşkanı diğer aday Dr. Abdullah ise baş yönetici olarak kabul edilmiştir. Yeni yönetim zamanla birçok önemli başarılı girişimlerde bulunmuştur. İlk olarak Afganistan'ın güvenliği için Afganistan ve (ABD) arasında "Stratejik Ortaklık" anlaşması imzalanmıştır (Dashti, 2021).

Bu süreçte Afganistan'ın genelinde bazı örgütlü grupların (DAEŞ, TALİBAN) faaliyetleri artmıştır. Bir de üst düzey devlet adamlarının kendi aralarındaki ihtilaflar sebebiyle ülkedeki girişimci iş adamlarının ve yurtdışından ülkeye yatırım yapan yatırımcıların Afganistan'da olan faaliyetlerinin azalttığını ve sermayelerinin yurtdışına aktardıkları görülmüştür. Eşraf Gani zamanında yaşanan olaylar Afganistan için çok zor, ihtilaf ve kargaşanın yaşandığı bir dönemdi (Acet ve Doğan, 2017). Aynı zamanda ülke genelinde insanların fakirlikle mücadeleleri daha da şiddetlendi ve insanların %40'ı yoksulluk içinde yaşıyordu. İşsizlik oranı git gide artmaya başladı ve birçok insan ülkeyi terk ederek Pakistan, İran, Türkiye ve Avrupa gibi ülkelere gitmeye başladı. Bu olaylar ülkedeki sermayenin dış ülkelere çıkarılmasına ve Afganistan'ın kendi para değerinin aşırı derecede düşmesine neden olmuştur (Sakhizada, 2017).

Bu çalışmada, Taliban öncesi Afganistan'ın siyasal geçmişi, Taliban'ın ilk dönemi, Taliban sonrası demokratik dönem, Taliban'ın ikinci dönemi incelenmiştir. 11 Eylül 2001 olayından sonra Amerika'nın Afganistan'a olan müdahalesi, 11 Eylül 2001 olayı, 11 Eylül 2001 olayının amacı, 1. Bush dönemi ve Obama dönemi, 11 Eylül 2001 olayının Ortadoğu ve Afganistan'a olan etkileri, Afganistan'ın siyasi yapısında ABD'nin belirleyici rolü, 11 Eylül 2001 olayından sonra komşu ülkelerin Afganistan'a karşı siyasi tavrı, 20 yıl savaştan sonra Amerikan'ın Afganistan'dan geri çekilmesi, Taliban'ın resmi adı emirlik İslami Afganistan'ı, Taliban'ın tanıma süreci, ticari hayat, Taliban sonrası ekonomik dönem hakkında bilgiler verilmiştir.

1.1 Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada, Taliban öncesi Afganistan'ın siyasal geçmişi, Taliban'ın ilk dönemi, Taliban sonrası demokratik dönem, Taliban'ın ikinci dönemi incelenmiştir. Taliban öncesi Afganistan'ın siyasal geçmişi, Taliban'ın ilk dönemi, Taliban sonrası demokratik dönem, Taliban'ın ikinci dönemi incelenmiştir.

Bu kapsamda 11 Eylül 2001 olayından sonra Amerika'nın Afganistan'a olan müdahalesi hakkında literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın materyalini 11 Eylül 2001 olayı, 11 Eylül 2001 olayın amacı, 1. Bush dönemi ve Obama dönemi, 11 Eylül 2001 olayının orta doğu ve Afganistan'a olan etkileri, Afganistan'ın siyasi yapısında

ABD'nin belirleyici rolü, 11 Eylül 2001 olayından sonra komşu ülkelerin Afganistan'a karşı siyasi tavrı, 20 yıl savaştan sonra Amerika'nın Afganistan'dan geri çekilmesi, Taliban'ın resmi adı emirlik İslami Afganistan, Taliban'ın tanıma süreci oluşturmaktadır ve ticaret dönemi, Taliban sonrası ekonomik dönem ve para değeri hakkında bilgiler verilmiştir.

2. AFGANİSTANIN SİYASİ TARİHİ ve EKONOMİSİ

2.1 Taliban Öncesi Dönem

Afganistan coğrafi olarak stratejik bir konuma sahip olduğu için bölgesel ve uluslararası savaşların yaşandığı bir ülkedir. Afganistan her zaman farklı imparatorlukların savaş arenası olarak birçok çatışmaların yaşandığı bir bölge olmuştur. Aynı şekilde Afganistan halkının kendi aralarındaki anlaşmazlıklar (ırkçılık, din ve mezhepçilik) gibi unsurlar bitmek tükenmek bilmeyen iç savaşlara sebep olmuştur (Filiz, 1991: 21).

1839'da Afganistan, İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Fakat Afganistan'ı işgal eden İngilizler Afganistan'ın o dönemki hükümdarı olan Dost Muhammed Han'ın yoğun gayretleri sonucunda ülkeden kovulmuştur. Ancak İngiliz işgali ülkedeki birlik ve beraberliğin bozulmasına yol açmıştır. İngilizler, ikinci kez 1878' de Ruslarla iş birliği yaparak Afganistan'ı işgal etmişler ve bu işgal de 1880'de sona ermiştir. İngilizlerin ülkeden kovulması sonrası Abdurrahman Han, Afganistan hükümdarlığına geçmiştir (Yıldırım, 2018: 103). Amanullah Han'ın yönetime gelmesiyle birlikte Ruslarla iyi ilişkiler kurulmuş, bu iyi ilişkiler İngilizleri rahatsız etmiş, Afganlarla İngilizler arasında savaş çıkmasına neden olmuş ve bu savaş 08 Ağustos 1919'da Pakistan'da Ravalpindi Antlaşması'yla sona ererek Afganistan bağımsızlığını ilan etmiştir (Eryılmaz, 1990: 423).

Amanullah Han tarafından uygulanan reform hareketleri ülkede isyanlara yol açmış ve bu isyanlar onu ülkesini terk etmeye zorlayarak akabinde onun ölümüne neden olmuştur. Amanullah Han ülkesini terk ettiğinde kardeşi Enayetullah Han tahta geçmiş, onun hükümraniği sadece 3 gün sürmüş ve yerine Habibullah Kalakani hükümraniği ele geçirmiştir (Korkmaz, 1995: 41). Habibullah Kalakani hükümraniği ele aldıktan sonra ilk önce Amanullah Hanın planladığı reformların iptal edeceğine ve İslami kurallar çerçevesinde yönetimi sürdüreceğine söz vermiştir. Habibullah Kalakanının hükümraniği ancak dokuz ay sürmüştür. Habibullah Kalakanının ardından Nadir Şah tahta geçmiştir (Dashti, 2021: 125). Nadir Şah 1933 yılında Kabil'deki bir harp okulunda Hazara ırkından olan bir öğrenci tarafından

öldürülmüştür (Lalзад, 2011). Nadir Şah'ın ölümünden sonra oğlu Zahir Şah tahta geçmiştir. Zahir Şah 40 yıl hüküm sürmüş ve bu süreçte ülkede demokrasiyi ilan etmiş ve siyasi partilerin faaliyetlerini serbest bırakmıştır. Bu durum ise ilk kez ülkede siyasi partilerin ve siyasi gruplaşmaların başlangıcına yol açmıştır. 1973'te Zahir Şah kendi akrabası olan amcasının oğlu ve aynı zamanda eniştesi olan Davut Han tarafından Sovyetlerin yardımıyla tahtan indirilmiştir. Davut Han, 1747 yılından 1973 yılına kadar süregelen Şahi ve krallık yönetimine son vermiş ve cumhuriyet rejimini kurmuştur. Sovyetler fırsatları kullanarak kendi adamlarını yetiştirmeye başlayarak bu elemanları devletin önemli noktalarına yerleştirmiş, bu durumdan rahatsız olan Davut Han devletin önemli noktalarına yerleşen bazı marksistleri tutuklamıştır. Bunun üzerine 1978'te orduda olan marksist subaylar darbe yaparak Davut Hanı öldürüp yerine hapse atılan Marksist lider Nur Muhammed Taraki'yi tahta geçirmişlerdir (Batoor, 2018: 13-31). Nur Muhammed Taraki göreve geldikten sonra yaptığı ilk konuşmasında, Afganistan'ın toplumcu ve sosyalist bir devlet olduğunu ve bu devletin uluslararası platformda Sovyetler Birliği tarafında yer alacağını söylemiştir. Bu süreçte İslam ülkeleri ve Afganistan'ın komşu ülkeleri ile olan ilişkileri göz ardı edilmiştir (Aksoy, 2020). 1979 yılında Afganistan, Sovyetler tarafından işgal edilmiştir. Afganistan bu dönemde "çift kutuplu uluslararası sistemin rekabet alanı" haline gelmiştir. (Andishmand, 2007). Eylül 1979'da Nur Muhammed Taraki'nin oluşturduğu siyasi politikasına karşı çıkan Hafızullah Amin gerçekleştirdiği darbe ile Nur Muhammed Tarakiyi öldürerek yönetimi ele geçirmiştir (Farhang, 2009). 27 Aralık 1979'da Sovyetler Birliği Hafızullah Amin'i istemedikleri ve kendi komünist rejimini ayakta tutmaları için Afganistan'a doğrudan askeri müdahalede bulunmuş ve Hafızullah Amin'i görevden alarak Babrak Karmal'i yerine geçirmişlerdir. Ancak Ruslar yaptıkları bu müdahaleleri ile amaçlarına ulaşamamışlardır. Aksine halkın direnişi İslam'ın cihat ruhuyla her tarafa yayılarak daha da şiddetlenmiştir. Halkın gösterdiği bu direniş ülkede iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. 1987'de Sovyetler Birliği halkın gösterdiği bu direniş karşısında başarısız kalan Babrak Karmal'i görevden alarak yerine Necibullah'ı getirmiştir. Sovyetler Birliği halkın direnişine karşı dayanamayınca yavaş yavaş dağılmaya başlamış ve Necibullah'ta Sovyetler Birliği tarafından kendisine sağlanan desteği tamamen kaybedince halkın ve mücahitlerin karşısında dayanamayacağını anlamış ve Afganistan'ın başkenti Kabil'de barış amacıyla mücahitlerle görüşmelerde bulunmuştur. Ancak Necibullah'ın yaptığı

bu çabalar herhangi bir yarar sağlamamıştır (Salihy, 2014). 1989'de ülkeyi işgal eden Sovyet Birliği ülkeyi terk etmiş ve Rus desteği ile ayakta kalan Necibullah'ta, 28 Nisan 1992'de hükümeti mücahitlere teslim etmek zorunda kalmıştır (Behroz, 2020).

Mücahitlerin yönetimi devralmasıyla birlikte Sibgatullah Müceddedi, Geçici Konsey yönetimini üstlenmiştir. Sibgatullah Müceddedinin Geçici Konseyi ancak iki ay sürmüştür ve cumhurbaşkanlık görevini, 28 Haziran 1992'de Cemiyet İslami Partisinin lideri olan Burhanuddin Rabbani'ye devretmiştir. Mücahitlerin yönetimi ele geçirmesi sonrası bu kez de kendi aralarında iktidar kavgası başlamıştır. Peşton ve Türk ırkından olan mücahitler, yönetimde etkin bir rol üstlenemedikleri için Burhanuddin Rabbani'nin Cumhurbaşkanlığına kabul etmemişlerdir (Tanin, 2006). Mücahitler arasında silahlı çatışmalar başlamış ve zaman zaman kendi aralarında anlaşma yaparak ateşkes ilan etmişler, en sonunda bir anlaşma yaparak Hizbi İslam partisinin lideri olan Hikmetyarı başbakan olarak göreve getirmişler ancak, ülke içindeki siyasi kaos sürekli varlığını devam ettirmiştir. Hizbi İslam Partisinin lideri olan Hikmetyar kendini güvende hissetmemiş ve can güvenliği için Kabil'den ayrılmıştır (Musavi, 2009). Bu süreç içinde 1994'de Afganistan'ın Kandahar ilinde Taliban rejimi hareketi başlamış ve 1996'de Afganistan'ın başkenti Kabil'e girerek yönetimi ele geçirmişler ve Afganistan İslami Emirliği'ni ilan etmişlerdir (Aksoy, 2020).

2.2 Taliban'ın İlk Dönemi

1979 yılında Afganistan Sovyetler tarafından işgali ve Sovyetlerin ilerlemesi ABD'nin dikkatini çekmiştir. Böylece Afganistan iki ülke arasında rekabet alanı olmuştur ABD ise bu fırsatı kullanarak kendi müttefikleri ile bir araya gelerek Sovyetler Birliğine karşı mevcut olan tüm imkânları kullanarak savaşımaya karar vermiştir (Lafargue, 2003). ABD ve müttefikleri maksatlarına ulaşmak için Taliban gibi bir örgütü oluşturmuşlardır. Bu örgüt 27 Eylül 1996'da Afganistan'ın başkenti olan Kabil'i iki yıl gibi kısa sürede ele geçirmeyi başardı. Bu kadar çabuk ve hızlı bir şekilde ilerleyişi ve hükümeti ele geçirmelerinin arkasında ABD ve müttefiklerinin destek ve himayelerinin olmasıydı. ABD ve müttefikleri ise bu desteği, dini kullanarak gerçekleştirmiştir. Taliban örgütü ve Afganistan halkı din konusunda çok hassas oldukları için çok kolay bir şekilde oyuna gelmişlerdir (Basbous, 2000). Zaman zaman

ABD ve müttefikleri ile Taliban arasında anlaşmazlıklar yaşandı. Çünkü ABD ile müttefikleri kendi hedeflerine ulaşmak için Afganistan halkının barış içinde yaşamalarını istemiyor, durmadan bir kargaşa içinde olmalarını istiyordu. Bu isteklerini gerçekleştirebilmeleri için Afganistan halkını farklı gruplar (İslam Partisi, Junbiş Partisi, Jamiyet Partisi, Adalet partisi. Grubu vb) adına ayırmıştı. Oluşan bu gruplar ise zaman zaman kendi aralarında ve Taliban tarafı ile çarpıştırdı (Rashid, 2002). Bu olaylar ABD ve müttefikleri ile Taliban arasında olan ilişki ve samimiyeti ortadan kaldırdı. Bu süreçte ABD'de 11 Eylül 2001 terör saldırısı gerçekleşmiş, ABD bu terör saldırısının sorumlusu olarak El-kaide örgütünün lideri olan Usame Bin Laden'in gerçekleştirdiğini iddia etmiştir. Bu saldırıdan 3 hafta sonra ABD ve müttefikleri El-kaide örgütünün eğitim kamplarını vurarak imha etmek ve Taliban rejiminin tüm etkilerini etkisiz hale getirmek için faaliyete başlamıştır. ABD ile müttefikleri bunları gerçekleştirmek için ellerinde olan tüm teknolojik imkânları ve askeri güçlerini kullandı. Taliban hükümeti, ABD ve müttefiklerinin ellerinde olan tüm imkânları ile kendi amaç ve hedeflerine ulaşamayacaklarını anladı. Onlara karşı savaşabilmek için farklı bir yol izleyerek askerlerini ülkenin farklı bölgelerine dağıtarak halkın içine karıştı, bununla sınırlı kalmayıp dağlarda çekildiler ve kendilerine gerilla savaşı yolunu seçtiler. Seçtikleri bu yolla ABD ve müttefiklerine karşı eşit bir şekilde savaşabileceklerini düşündüler. ABD ve müttefikleri tarafından, Talibanlara karşı birçok operasyonlar düzenlendi. Bu operasyonlarından biri olan "Sonsuz Özgürlük" operasyonunda Taliban örgütünün yaklaşık 4 bin civarında askerlerini kaybettiği ve El-Kaide'nin ileri gelenlerinden 22 kişinin öldürüldüğü belirtilmektedir. Bu saldırıdan sonra Taliban ile El-Kaide'nin liderlerinin kaçmayı başardığı bilinmektedir. Bu saldırılar sonucunda Taliban rejimi, 2001 yılında ABD ve müttefikleri tarafından ortadan büyük zayıyata uğratılmıştır. Taliban ve El-Kaide'yi destekleyenler, Almanya'nın Bonn şehrinde gerçekleştirilen konferansta yeni bir rejim oluşturulması yönünde karar alınmıştır (Dorronsorro, 2002).

2.3 Hamid Karzai Dönemi

2004 yılında Hamid Karzai Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilmeden önce iki kere geçici başkan olarak Afganistan hükümetini yönetmiştir. Bu geçici başkanlık dönemindeki süreçte iyi bir yönetimin kurulması için yeterli tecrübeyi

sağlamıştır. Loya Jirga meclisinin oluşumuna ilişkin plan, anayasa ve demokratik bir hükümetin kurulmasına yönelik mekanizmalar 2001 yılındaki Bonn Konferansı'ndan itibaren başlamıştır. Bonn Konferansına katılanlar (27 Ekim - 5 Aralık 2001 tarihleri arasında Almanya'nın Bonn şehrinde) birçok müzakerenin ardından Hamid Karzai'nin, Afganistan hükümetinin yöneticisi olarak altı aylık bir geçici hükümetin kurulması konusunda anlaşma yapılmıştır. Yapılan bu anlaşmanın en önemli maddelerinden biri de geçici yönetimin görev süresinin sonunda gelecek seçim için Loya Jirga meclisinin oluşturulmasıdır. 22 Aralık 2001'de BM Genel Sekreteri'nin Afganistan işlerinden sorumlu özel temsilcisi Akhdir İbrahimi ve çeşitli ülkelerden temsilcilerin Kabil'de bulunmasıyla, Mücahid rejiminin cumhurbaşkanı olan Burhanuddin Rabbani'den iktidarın Hamid Karzai'ye devredilmesi, barışçıl biçimde gerçekleşmiştir. Haziran 2002'de geçici yönetimin sona ermesiyle birlikte, 11 Haziran'da Loya Jirga meclisinde üç gün süren müzakerelerin ardından, Afganistan'ın bir sonraki hükümeti ve kabinesi için (Afganistan İslami Geçici Hükümeti) bir buçuk yıl daha uzatılmıştır. Bir daha Hamid Karzai başkan olarak görevi üstlenmiştir. Loya Jirga meclisi, Afganistan'ın dört bir yanından farklı ırkların ve grupların temsilcilerinden oluşuyordu (Gökırmak, 2011).

Ülke anayasasının onaylanmasıyla nihayet ilk cumhurbaşkanlığı seçimine karar verildi. Bu seçim 9 Ekim 2004'te 18 adayın katılımıyla yapılmıştır. Yaklaşık 8 milyon seçmenin katıldığı bu seçimde Hamid Karzai, oyların (%50+4)'ünü alarak Afganistan'ın ilk seçilen cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Böylece 5 yıl süreyle Afganistan hükümetinin cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır. Cumhurbaşkanı Hamid Karzai, 2009 seçimlerini de kazanarak üst üste ikinci kez ülkenin cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 29 Eylül 2014 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür. Hamid Karzai geçici devlet başkanlığı ve iki kez cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ile toplamda 13 yıl süre boyunca Afganistan'ın devlet başkanı olarak görev yapmıştır. Hamid Karzai döneminde, Tokyo, Berlin, Londra, Paris ve Roma gibi şehirlerde konferanslar düzenleyerek; dünyada birçok kişinin dikkatini çekti. Bu konferanslarda ülkede istikrarlı ve demokratik bir sistem oluşturmak için yardımlar istemiştir. Bu ülkeler de gereken yardımları yapmıştır. Uluslararası toplumun mali yardım ve teknik işbirliği; ülkenin ekonomik, sosyal, askeri ve siyasi altyapılarının yeniden canlandırılmasına ve yeniden inşasına çok büyük katkılarda bulunmuştur.

Aynı zamanda yaklaşık 300.000 kişi Afganistan ordusuna katılmış, yedi milyona yakın çocuk okula gitmeye başlamıştır, üniversitelerde yaklaşık 100.000 öğrenci eğitim almıştır. Ülke genelinde hastaneler ve sağlık merkezleri inşa edilerek hizmete açılmıştır. Afgan halkının yüzde 45'i elektriğe erişebilmiş, on milyona yakın Afgan halkı telefon ve internet hatlarından yararlanmıştır, Ülke çapında 40.000 küçük ve büyük kalkınma projesinin uygulanmasına başlanmıştır, Yaklaşık 5.000 kilometrelik asfalt yolu yapılmış, dünya ülkeleriyle iyi ilişkiler sağlanmış ve bunun sonucunda Afgan hükümeti 34 büyükelçiliğe ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca yurt dışında faaliyet gösteren 42 büyükelçilik ve 16 başkonsolosluga sahip olmuştur, Afgan hükümeti SAARC, ECO, CARIC gibi büyük bölgesel kuruluşların ve diğer uluslararası kuruluşların aktif bir üyesi olmuştur. Yeni Afgan para birimi istikrarlı bir şekilde basımı gerçekleşmiş, kadınların toplumsal ve siyasi alanlara katkısı artarak genişlemiştir. İfade özgürlüğü ise kitle iletişim araçlarının bölgesel düzeyde demokratik sistemin değerlerine uygun olarak hızlı faaliyetleriyle eşi benzeri görülmemiş bir şekilde sağlanmıştır (Sever, 2001).

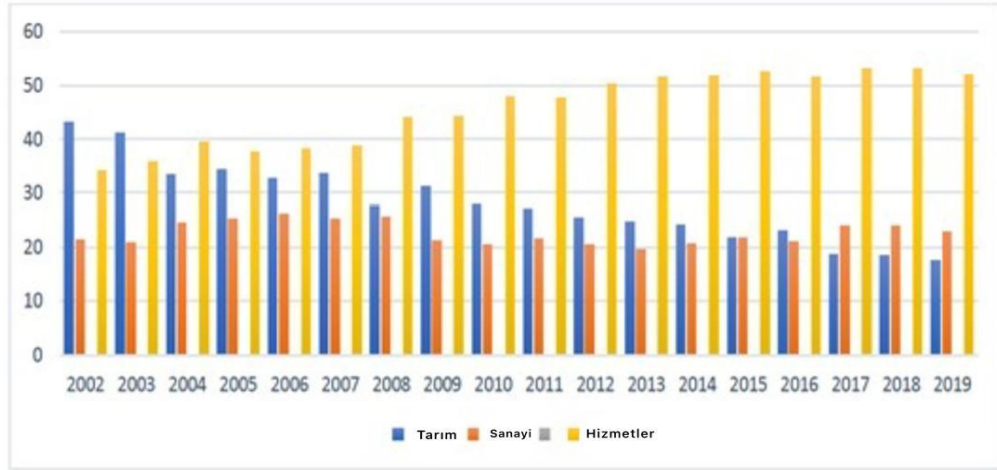
2.4 Ashraf Ghani Dönemi

Ashraf Ghani, 11 Eylül 2001 terör saldırısı olayının ardından Dünya Bankası'ndaki görevini bırakıp çeşitli haber kanalları ve gazetelerde çalışmaya başladı. 2002 yılında BM Genel Sekreteri'nin Afganistan özel temsilcisi Akhdar Ebrahimi'nin özel danışmanı olarak seçildi. Bu görevdeki en önemli faaliyeti, Taliban'ın devrilmesinden sonra Afganistan'ın yeni hükümetinin belirlenmesine yönelik bir yol haritası belirleyen Bonn Anlaşması'nın tasarlanması, müzakere edilmesi ve uygulanmasında işbirliği yapmaktı. Ghani, Aralık 2001'de Afganistan'a döndü. 1 Şubat 2002'de Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai'nin kıdemli danışmanı, Afganistan Maliye Bakanı ve Afganistan'a Uluslararası Yardım Koordinasyon Ofisi başkanı olarak seçildi. 2002'den 2004'e kadar Hamid Karzai hükümetinde Afganistan maliye bakanı olarak görev aldı. Bunların yanı sıra 2004 yılında Kabil Üniversitesi'nin rektörü olarak görev yaptı. Ashraf Ghani, 2011 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılarak oyların %3'ünü alarak Hamid Karzai, Abdullah Abdullah ve Ramzan Beshardost'un ardından dördüncü sırada yer almıştır. Hamid Karzai'nin başkanlığının ikinci döneminde Ashraf Ghani, güvenlik sorumluluğunun dış güçlerden iç güçlere devredilmesinden sorumlu

olmuştur. Daha sonra 2013 yılındaki başkanlık seçimlerine tekrar katıldı. Bu seçimde birinci yardımcı olarak Özbek asıllı Abdül Reşid Dostum'u, ikinci yardımcı olarak ise Hazara asıllı Sarwar Danesh'i seçmişti. Milli parti başkanı Pir Ahmed Gilani, Özgür Parti başkanı Sibgatullah Mücadedi, İslam Devrim Hareketi başkanı Musa Han Hotak ve İslam Partisi başkanı Azizullah Din Muhammed bu seçimde Ashraf Ghani'yi destekleyen en önemli partiler arasında yer almışlardır. 2013 seçimlerinin ilk turunda yüzde 37,6 oyla Ashraf Ghani ikinci sırada yer almıştır. Aldığı oy oranı ile seçimlerde yeterli çoğunluğu sağlayamamış, seçimler ikinci tura kalmıştır. İkinci turda ise Abdullah Abdullah ile yarışmıştır. İkinci turun ilk seçim sonuçlarına göre Afgan halkının oylarının yüzde 56,44'ünün oyunu almayı başarmıştır. Ancak Abdullah Abdullah seçim sonuçlarına itiraz ederek oyların tamamının yeniden sayılmasını istemiştir. Oyların yeniden sayılması, seçimlerde yaşanan yolsuzluk ve usulsüzlükleri ortaya çıkardı ve büyük bir siyasi çıkmaza yol açmıştır. Ashraf Ghani genel olarak doğu vilayetlerinde ve bazı kuzey vilayetlerinde Peştun ve Özbeklerin yaşadığı bölgelerde Paktia, Nangarhar, Farah, Jawzjan, Faryab, Nimroz, Helmand, Zabul, Logar, Host, Kunar, Laghman ve Takhar vilayetlerinde daha fazla oy alarak birinci sırada yer almıştır. Ancak istatistiklere göre Dr. Ashraf Ghani'nin Paktika ve Paktia vilayetlerindeki destekçileri seçimde yolsuzluklara başvurmuştur. Bu durum Dr. Abdullah'ın Bağımsız Seçim Komisyonu'nu resmi olarak tanımamasına ve sivil protestolara başlamasına neden olmuştur. Bu gerginliklerin devamında Bağımsız Seçim Komisyonu, seçimin ön sonuçlarını açıklayarak Ashraf Ghani'yi seçimin galibi olarak ilan etmiştir. Bu sonucu Dr. Abdullah destekçileri kabul etmedi ve protesto olaylarına başladılar, ancak bu olaylar ABD Dışişleri Bakanı John Kerry'nin Cuma günü Afganistan'ı ziyaret etmesi ve adaylar arasında yapılan anlaşma ile son bulmuştur. 21 Eylül 2014'te Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulmasıyla Ashraf Ghani Ahmadzai Afganistan Cumhurbaşkanı, Dr. Abdullah Abdullah ise Ulusal Birlik Hükümeti'nin İcra Direktörü olarak atandı ve siyasi güç adaylar arasında yarı yarıya bölündü.

2.5 2002'den Sonra Afganistan'ın Ekonomik Sektörleri

2001 yılı öncesinde yaşanan çatışmalar sonucunda 240 milyar dolarlık ekonomik altyapının tahrip olmasının yanı sıra 2 milyon insan hayatını kaybetmiş, 1 milyon kişi de yaralanmış ve 5 milyona yakın insan ise mülteci olarak dış ülkelere göç etmiştir. Öte yandan bu savaşlar Afganistan'ın gaz ihracat kaynaklarının yok olmasına neden olmuştur. 1980 yılından bu yana Afganistan gaz ihracatından yılda yaklaşık 300 milyon dolar gelir elde ediyordu. Bu gelir ülkeye ekonomik olarak çok katkıda bulunmuştur. Yaşanan bu çatışmalar ülke ekonomisine çok zararlar vermiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 yılının çatışmalarının ardından bu ülke ekonomik ve insani krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Ülkenin yeniden inşasına ve yeniden ayakta durmasına yardımcı olacak hiçbir mali kaynak yoktu. 11 Eylül 2001 olayından sonra ABD ve müttefikleri Afganistan'da olan teröristleri yok etme amacı ile çok farklı alanlarda yeniden Afganistan ekonomisini canlandırmak, askeri yönden güçlendirmek, demokrasiyi geliştirmek ve eğitim ve sağlık alanlarında çalışmalarda bulunmuştur (Ikram, 2003: 1), 2001 yılından sonra Afganistan'ın siyaset ve ekonomi alanında yeni bir sayfa açılmıştır. Bu katkılar şüphesiz ülkenin tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesinde ve büyümesinde kilit rol oynamıştır. Aşağıdaki tablo ülkedeki sektörlerin gayri saf üretimin yüzde payını göstermektedir.

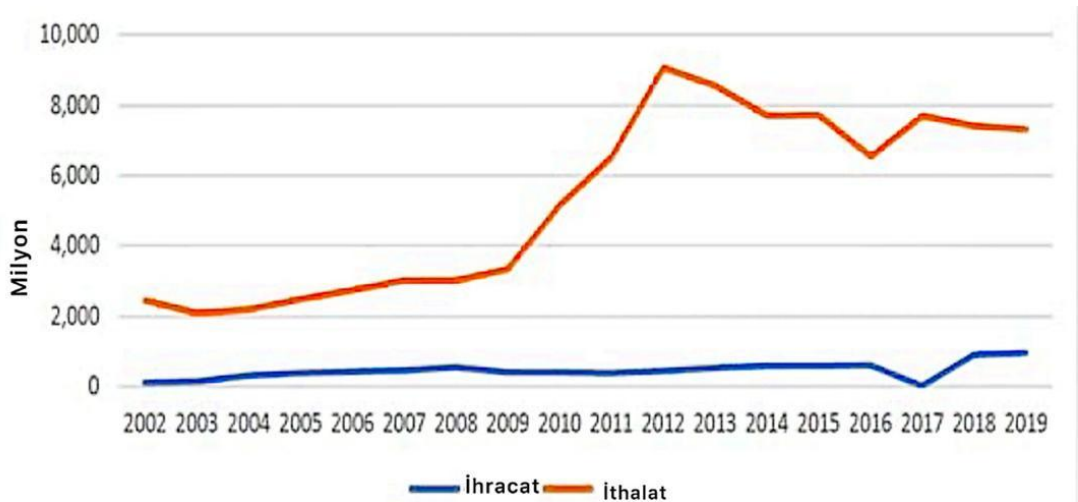
Şekil 2.1 Ülkedeki sektörlerin gayri saf üretimin yüzde payı

Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül 2001 müdahalesinden bu yana Afganistan, uluslararası insani mali yardımlar, kalkınma ve güvenlik konusunda odak noktası olmuştur. Bu yardımlar şüphesiz ülkenin tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin

gelişmesine yardımcı olmuştur. Aynı zamanda yapılan hizmetler; iletişim sektörü ulaştırma, bankacılık, sağlık ve eğitimi gibi çok farklı alanları kapsamaktadır. Yukarıdaki şekle bakıldığında, 2002 yılından bu yana tarım sektörünün gayri saf üretimi yüzde olarak azalırken, hizmet sektörünün payı giderek artmıştır. Öte yandan sanayi sektörü dalgalı bir gelişme göstermiştir. 2019 yılında tarım sektörünün gayri saf üretimi yüzde olarak payı %18,8; hizmet sektörünün payı ise %52,3 olmuştur. 2002 yılından bu yana hizmet ve sanayi sektörlerinin gayri saf üretimi yüzde olarak payı önemli ölçüde artmıştır.

2.6 Dış Ticaretin Büyümesi

Afganistan'ın dış ticareti 1980-2001 yılları arasındaki çatışmalar nedeniyle gerilemiştir. Afganistan hükümeti 2003 yılında dış ticaret ilişkilerini artırmak amacıyla dış ülkelerle ticaret anlaşmaları imzalamış ve birçok dünya ticaret gruplarına üye olmuştur. 11 Eylül 2001 müdahalesinden öncesinde Afganistan ekonomik sistemi merkezi bir ekonomik sistemdi. 2001'den sonra yeni hükümet, ülkenin ekonomik sistemini serbest piyasa sistemi olarak kurdu. Afganistan'ın ticaret politikası, ulusal çıkarları desteklemek, ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve ihracatı çeşitlendirmek amacıyla iç ve dış ticareti düzenlemek üzere tasarlanmıştır. 2001 yılından sonra genel olarak Afganistan bir tüketim ülkesi haline gelmiş ve ihtiyaç duyduğu malların %90'ını ithal etmeye başlamıştır (Arbaki, 2016).

Şekil 2.2 Afganistan'ın 2002-2019 yılları arasındaki ihracat ve ithalat değerlendirilmesi

Şiddetli çatışmalar Afganistan'ın ekonomik altyapısını yok etmiştir. Yeni hükümet, sorunlu ekonomiyi canlandırmak için 2001'den sonra iktidara geldiğinde, ekonomik büyümeyi artırmak için ülkede ticareti artırmaya odaklandı. Şekil 2.2'de görüldüğü gibi savaş dönemi sonrasında ülkenin dış ticaret istatistikleri 2002 yılından itibaren artış göstermektedir. Ülkenin ithalat istatistikleri ihracattan daha yüksektir. Ülke 2001'den bu yana ülke ticaret açığıyla karşı karşıya kalmıştır. 2002 yılında ihracat 100 milyon dolar, ithalat ise 2,45 milyar dolar olmuştur. 2009 yılında ülkede ekonomi büyümeye birlikte ithalat da 2012 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. Dolayısıyla daha sonraki yıllarda dış ülkelerin mali yardımların azalmasıyla birlikte ülkenin ithalatı da azalmıştır. Ekonomiyi 2001'den sonra ilk kez iyileştirmek amacıyla ülkenin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından ihracatın artırılması, ithalatın azaltılması, uluslararası rekabetin artırılması ve yoksulluğun azaltılması amacıyla 2011-2015 yıllarını kapsayan 5 yıllık sanayileşme planı hazırlanmıştır. Bu planın içeriğinde ihracat rakamlarında yükseliş eğilimi görülebiliyordu. Cumhurbaşkanı Eşref Ghani hükümetinin 2014 yılında göreve başlamasının ardından 2016-2020 yılları arasında ikinci beş yıllık kalkınma planı tasarlanmıştır. Bu planın temel hedefleri ekonomik büyümeyi artırmak, dışa bağımlılıktan kurtulmak, ticareti artırmak ve dış ticaretin azaltılmasıdır. Devlet gelirinin artması, kişi başına düşen milli gelirin artması, yerli ve yabancı yatırımcının artırılması, özel sektörün desteklenmesi, yoksulluğun ve işsizliğin azaltılmasıdır (Nozar, 2016). Ancak mali ve siyasi sorunlar nedeniyle bu plan genel olarak hayata geçirilemedi. Afganistan ekonomisi hâlâ büyük zorluklarla karşı karşıyadır. Bu zorluklar; Güvenlik sorunları, kapsamlı idari yolsuzluk, zayıf altyapı, finansal hizmetlere erişim eksikliği, sınırlı ve yetersiz finansal ve beşeri sermayedir.

2.7 Dış Ülke Yardımlarının Ekonomi Üzerindeki Etkileri

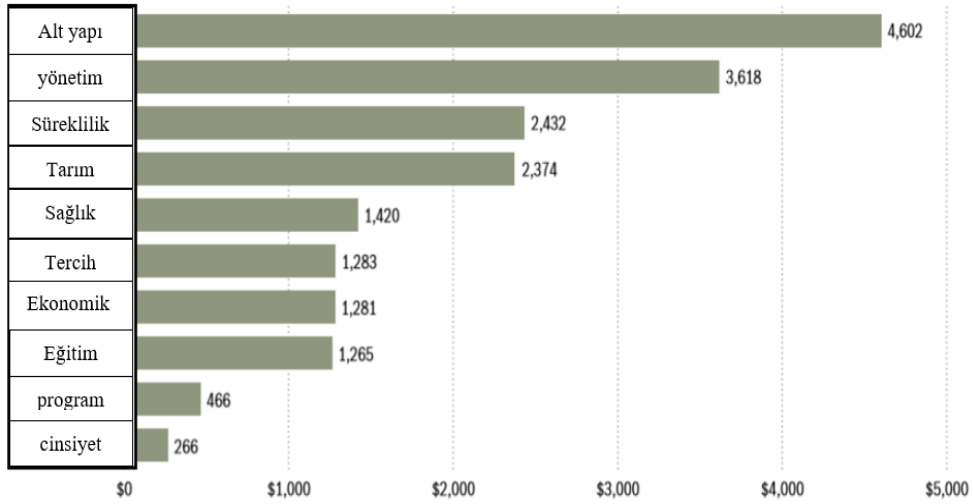
Afganistan'ın ekonomik büyüme göstergeleri 2001 yılından sonra önemli bir artış göstermiştir. Bu ülkenin gayri saf üretimi 2002 yılında yaklaşık 5 milyar dolar iken, 2018 yılında 20 milyar doların üzerine, 2019 yılında ise 20,10 milyar dolara ulaşmıştır. Dolayısıyla 2001 yılından sonra yeni hükümetin göreve gelmesiyle ülkenin gayri safi üretimi artış eğilimi göstermiştir. Ülkenin ekonomik büyümesi 2002 ile 2013 yılları arasında ortalama %9 oranında bir büyümeye ulaşmıştır. Ancak 2014 yılında

uluslararası güvenlik güçlerinin kademeli olarak azalmasıyla birlikte dış ülkelerin mali yardımları da azalmıştır. Örneğin, dış ülkelerin yardımı 2009'da 12,5 milyar dolardan 2015'te yaklaşık 8,8 milyar dolara düşmüştür. 2014 yılında uluslararası güvenlik güçlerinin kademeli olarak azaltılması, dış ülkelerin mali yardımlarını da azaltmıştır. Bunlarla birlikte ülkedeki kuraklığın artması ve mültecilerin geri dönüşü 2012 yılı sonrasında ülkenin makro-ekonomik göstergeleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Böylece ülkenin ekonomik büyümesi 2014'te yüzde 2,72'den, 2017'de yüzde 2,66'ya, 2018'de ise yüzde 2,4'e kadar gerilemiştir. Ancak 2019'da ülkenin ekonomisi yaklaşık %2,9 oranında büyümüştür (Ghani, 2021). Tablo 2.1'de kişi başına düşen gelirin 2002'de 184 dolardan 2014'te 625 dolara yükseldiği görülmüştür. Ancak ilerleyen yıllarda kişi başına düşen gelir artışında azalma görülmüştür.

Tablo 2.1 Ülkenin gayri saf üretimi, ekonomik gelişim (%) ve kişi başına düşen gelirin (\$) değerlendirilmesi

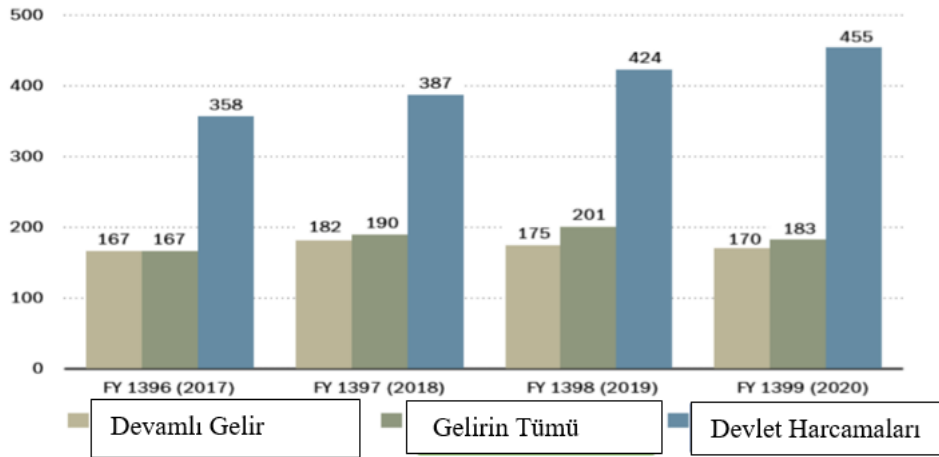
Yıl	2002	2014	2017	2018	2019
Ülkenin gayri saf üretimi (sabit değer milyar dolar)	4,3	20,6	20,8	20,9	20,10
Ekonomik gelişim (%)	28,6	2,7	2,6	2,4	2,9
Kişi başına düşen gelir (\$)	184	625	550	548	550

2020 yılında korona virüsünün yayılması, ülke güvenlik sıkıntıları ve dış yardımların azalması nedeniyle ülkenin ekonomik büyümesi yüzde (-5,5) düşüş göstermiştir. Afganistan'a uluslararası toplum tarafından farklı tarihlerde yapılan yardımlar farklı alanlarda yapılmıştır. Şüphesiz Afganistan'da merkezi hükümetin kurulmasından sonra ve özellikle son yarım yüzyılda Afganistan'da hiçbir hükümet gelir-gider dengesini sağlayamamıştır. Özellikle 2002 yılından sonra Afganistan, uluslararası yardımların en çok yapıldığı ülke olarak bilinmektedir. Elbette bu yardım; üretim, hizmet ve eğitim sektörlerinin büyümesini ve gelişmesini sağlamıştır. SİGAR'ın son raporuna göre ABD Afganistan'ın siyasi ve ekonomik alanında yaklaşık 850 milyar dolar harcamıştır. Bu miktardan 170 milyar doları ülkenin inşasına harcanmıştır. Tablo 2.1 USAID'in 2002'den 2021'e kadar olan kalkınma yardımını göstermektedir. Tablodaki rakamlara göre altyapı geliştirme çalışmalarına 4 milyar dolardan fazla harcama yapılmıştır. Aynı şekilde diğer sektörler de milyonlarca dolar harcanmıştır.

Şekil 2.3 Kalkınma yardımı USAID 8 Haziran 2021 (Milyon Dolar)

Afganistan hükümetinin bütçesi 2002 yılından bu yana açık vermektedir. Geçmişe bakıldığında Zahir şah hükümetinden sonra devletin gelir ve giderleri hiçbir zaman dengeyi sağlayamamıştır. Geçmişten günümüze kadar Afgan hükümetinin bütçe açığı dış yardımlarla finanse edilmiştir. Şekil 2.4'te Afgan hükümetinin harcamalarını ve gelirlerini göstermektedir (Dünya Bankası, 2018).

Şekil 2.4 Afganistan hükümetinin gelir ve giderleri (Milyar Afgani)

Şekil 2.4 rakamlarına bakıldığında; 2017 yılında ülke geliri 167 milyar Afgani, ama kamu harcamaları ise 358 milyar Afgani olduğu görülmektedir. Yani ülke geliri ile kamu harcamaları arasındaki fark (191 milyar Afgani) göstermektedir. Önceleri bu açık dış ülkelerin yardımlarıyla kapatılıyordu. 2017 yılından bu yana devletin geliri artış göstermiştir. 2020 yılında ülkede korona virüsünün yayılması ve siyasi sorunlar

nedeniyle devletin toplam geliri önceki yıla göre düşüş gösterirken, devletin harcamaları artış göstermiştir.

Grafik, (2017) ile (2020) mali yılları arasındaki devlet gelirleri ve harcamalarını göstermektedir.

1. Devamlı Gelir (Açık Yeşil): Her yıl düzenli olarak elde edilen gelir.
2. Gelirin Tümü (Yeşil): Devamlı gelir ile diğer gelirlerin toplamı.
3. Devlet Harcamaları (Mavi): Her yıl yapılan toplam harcama.

Grafikte, devlet harcamalarının tüm yıllarda gelirlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Harcamalar her yıl artış göstermiştir ve 2020 yılında (1399) 455'e ulaşmıştır. Gelirin tümü de yıllar içinde artış göstermiştir ancak harcamalar kadar hızlı artmamıştır. Devamlı gelir ise daha sabit bir seyir izlemektedir.

2.8 Afganistan'da Korona Virüsünün Yayılmasının Ekonomik Etkileri

Afganistan ekonomisi, ekonomik sorunların olması ve dış ülkelerin mali yardımlarının azalmasına rağmen 2019'da %2,9 büyüme sağlamıştır. 2007-2008'de birçok ülke mali kriz yaşarken Afganistan'ın ekonomisi etkilenmemiştir, çünkü ülkenin ekonomisi çoğunlukla dış ülkelerin yardımına dayanmaktaydı. Hatta küresel petrol piyasasındaki dalgalanmalar ve şoklar, dünyanın diğer ülkeleri gibi Afganistan ekonomisi üzerinde gözle görülür bir etki yaratmamıştır. Ancak korona virüsünün yayılması Afganistan'daki tüm ekonomik, siyasi, sportif, sosyal, eğitim ve sağlık faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. 2020 yılının başı sadece Afganistan için değil tüm dünya ülkeleri için kriz yılı olmuştur. Afganistan ekonomisinin büyük bir kısmı dış ülkelerin yardımına bağımlı olsa da korona virüsünün ekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Korona virüsünün makro-ekonomik düzeyde yayılması işsizlik, yoksulluk, ticaretin azalması, milli gelirin azalması, gayri saf üretimlerin azalması, kişi başına düşen milli gelirin azalması ve yatırımların azalması değişkenlerini olumsuz etkilemiştir. Mikro-ekonomik düzeyde ailelerin alışveriş gücüne ve özel sektör faaliyetlerinin azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle 2020 yılında korona virüsünün

yayılması, siyasi ve güvenlik sorunlar ülkenin ekonomik gelirine (%5,5) olumsuz etki etmiştir (Dünya Bankası, 2018).

2.9 Yabancı Güçlerin Afganistan'dan Çekilmesinin Ekonomik Sonuçları

Afganistan tüketici bir ülke ve aynı zamanda dış ülkelerin mali yardımına bağlı olduğu için, yabancı güçlerin ülkeden çekilmesi şüphesiz ekonomik olarak olumsuz bir etki yaratmıştır. Bunun yanı sıra dış ülkelerin mali yardım süreci de durdurulmuştur. Dış güçlerin çekilmesi ve dış yardımların kesilmesi ülkeyi ekonomik ve insani bir krizle karşı karşıya bırakmıştır. Mevcut siyasi ve ekonomik sorunlar Afgan halkını geleceğe dönük endişeye yol açmış ve bu durum toplumdaki psikolojik baskıyı artırmıştır. Psikolojik teori (psikolojik stres) geleceğe dair belirsizliğe neden olmuş, bu nedenle ekonomi ile ilgili umutların kesilmesi yatırımlar ve yatırımcılar üzerine olumsuz etki etmiştir. Bu nedenle mali yardımların kesilmesi ve imalatçıların yatırımlarının azalması ülkedeki üretimlerin azalmasına neden olmuştur. 2021 yılında (1400) yatırımcılar sermayesinin yaklaşık 2 milyar doları Türkiye'ye yatırım için aktarmıştır. Öte yandan cumhuriyet sisteminin çöküşünden sonra çok sayıda Afgan halkı, daha iyi bir geleceğe sahip olmak amacıyla yasadışı yollarla göç etmiştir. Uluslararası Para Fonu, raporunda 2021 yılında Afganistan'ın gayrisafi üretiminin (%30) oranında azaldığını belirtmiştir. Üretimdeki bu azalma ülke ekonomisini hem ekonomik hem de insani bir krizle karşı karşıya bırakmıştır. İşsizliğin daha da artmasına, yoksulluğun artmasına, parasal değer azalmasına, ticaret açığının artmasına, gelirin azalmasına ve sonuçta büyük bir göçe ve ekonomik krize neden olmuştur. Siyasi, ekonomik, sosyal sorunlar, dış yardımların kesilmesi, yatırımların azalması, ekonomik yönetim planının olmayışı, yeni tip korona virüsünün artması ülkenin geleceği konusunda herkesi endişelendirmiştir. Cumhuriyet sisteminin çöküşünün ardından 20 yıldır ülkenin ekonomik büyümesinde önemli rol oynayan tüm üretim sektörleri iflas etmiştir. Gayrisafi üretimde en büyük paya sahip olan hizmet sektörü giderek çökmüş, sanayi sektöründe (%20) oranında azalma yaşanmıştır. Öte yandan çiftçilere verilen desteğin olmayışı, kuraklık ve tarım ürünlerine yönelik alışverişlerin azalması, çiftçileri afyon ekimine yönelmeye zorlamıştır. Ne yazık ki Afganistan siyasi ve ekonomik açıdan çok hassas bir noktada karar bulmuştur. Bu durum böyle giderse Afganistan'da bir daha 2001 yılı öncesinde yaşananlar tekrarlanacaktır. Bu nedenle

ülkenin ekonomik geleceği, siyasi sorunların çözümlmesine bağlıdır. Siyasi sorunlar çözümediği takdirde son 20 yılda elde edilen ve şu anda olumsuz durumda olan ekonomik, sosyal, eğitim ve sağlık alanındaki tüm başarılar tamamen iflas edecektir. Bu durumda bir kez daha ağır bir ekonomik ve insani krize sebep olacaktır.

3. 11 EYLÜL 2001 OLAYINDAN SONRA AMERİKA'NIN AFGANİSTAN'A OLAN MÜDAHALESİ

3.1 11 Eylül Olayı Nasıl Gerçekleşti

11 Eylül olayın gerçekleşmesi dünyada süper güce sahip olan Amerika Birleşik Devletlerine tarihin en büyük şokunu yaşatmıştır. ABD kendi topraklarında böyle büyük bir saldırıya maruz kalmıştır. Bu olay 11 Eylül 2001 tarihinde sabah saat dokuz civarlarında, iki yolcu uçağının ABD'nin New York şehrinde olan Dünya Ticaret Merkezine ait ikiz kulelerine çarparak yaklaşık 3000'e yakın insanın ölümüne neden olmuştur. Bu rakam ABD'nin iç savaşından sonra yaşadığı en büyük kayıp ve yaşanan olayında vahameti çok ağır olarak kabul edilmektedir. Bu olayın gerçekleşmesinden hemen sonra dünyanın çeşitli televizyonlarında canlı yayında son dakika haber başlığı olarak kanallarda yerini almıştır. Saldırıya uğrayan bu ikiz kuleler izleyenlerin gözü önünde yerle bir olmuş ve bu binaların çöküş nedeni ise çarpan uçakların içine yerleştirilen dinamit bombaların peşi sıra patlamasının neticesinde yerle bir olduğu öngörülmüştür. New York şehrinde olan Dünya Ticaret Merkezine ait ikiz kulelere yapılan saldırının hemen ardından bu eylemi gerçekleştiren terör örgütü bu kez ABD Savunma Bakanlığına (Pentagon) aynı şekilde saldırıda bulunulmuştur. Dünya Ticaret Merkezine ait ikiz kulelere hem de ABD Savunma Bakanlığına (Pentagon'u) kurtarma çalışmaları devam ederken ABD Dışişleri Bakanlığının önünde bu kez bomba yüklü iki araç daha patlatılmıştır. Yapılan bu saldırı en çok ABD'nin toplumsal güvenliğine ve genel anlamda dünyadaki diğer toplumlara çok büyük bir tehdit oluşturmuştur. Bu saldırının amacı ve hedefleri çok açıktı, en çok sivilleri hedef almıştı, bunu kanıtlayan yapılan terör saldırısının masum ve suçsuz insanları taşıyan yolcu uçağı ile gerçekleştirilmesidir (Cleveland, 2004). Dünya Ticaret Merkezine gerçekleşen bu saldırı, terörizm kavramının boyutunu dünyada ve halk içerisinde daha da belirgin olarak ortaya çıkarmıştır. Bu olayın gerçekleşmesinden sonra ABD terörizme karşı ilk mücadele politikasını dünyada uygulamak için harekete geçmiştir. Ayrıca ABD gibi mükemmel ve süper güce sahip olan bir ülke yapılan böyle bir saldırıya engel olamayacağının farkına vararak acizliğini gözler önüne sermiştir. Dünya çapında gerçekleştiren ve dünyaya korku salan böyle saldırıların faileri ABD ve

müttefiklerinin en büyük hedefi olmuştur. Dünya Ticaret Merkezine gerçekleşen bu saldırının faillerinin isimleri İslami isimler olması ve İslami isimlerin simgelerini taşıması, El Kaide gibi örgütlerin, gerçekleşen bu olay ile bağlantılarının olması nedeniyle gerçek “Radikal İslam” da dünyaca bir tehdit olarak kabul görmüştür. Bu sebeple ABD ve müttefikleri teröre karşı ve terörü dünya çapında etkisiz hale getirmek için savaş ilan ederken, 11 Eylül 2001 saldırılarının sorumlusu olarak tanımladığı El-Kaide terör örgütünün Afganistan’da yaşadığını ileri sürerek o dönemdeki hüküm sürmekte olan Taliban rejimini Aralık 2001’de devirmiştir. Aynı zamanda benzer şekilde bazı nedenleri ileri sürerek Irak’ı işgal etmiştir ve Saddam Hüseyin rejimine de 2003 yılın Nisan ayında son vermiştir. 11 Eylül olayını gerçekleştiren ve El Kaide Terör Örgütünün baş lideri olan Usame Bin Ladin’in gerçekleştirdiği saldırı ABD ve müttefiklerinin sadece tehdit algılamalarını değiştirmekle kalmamış aynı zamanda yeni yüz yılın ilk terör saldırısı olarak tanımlanmıştır. Aslında El Kaide Terör Örgütünün baş lideri olan Usame Bin Ladin 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirmeden çok kısa bir süre önce ABD’yi tehdit ederek vurma sinyallerini vermiştir. Ladin, iki sene önce yazdığı bir mektupta açıkça ifade ederek Amerikan halkına çok büyük sürprizler yaşatacağını ve bu sürprizlerin neler olduğunu görünce çok şaşıracaklarını söylemiştir. Bu konuda herhangi bir engel olamayacaklarını da açıklamıştır. 11 Eylül saldırısının gerçekleşmesinden hemen iki gün sonra 13 Eylül 2001’de bir açıklama yaparak olayın faili kendisinin olmadığını ama bu eylemi yapanları kutlayarak bir mesaj yayınlamıştır. ABD ise bu mesajın ardından hemen sonra olayın faili ve sorumlusu olarak Usame Bin Ladin’i Afganistan’ın o dönemdeki Taliban hükümetinden kendilerine teslim etmelerini istemiştir. Bu isteğe karşı Taliban hükümeti ABD’den Usame Bin Ladinin gerçekleştirdiğine dair kanıt istemiştir. ABD’nin bu konuda herhangi bir kanıt ve delili olmadığı takdirde kendilerine teslim etmeyeceğini ifade etmiştir. Bu ifadeden sonra ABD, olayın faillerini yakalamak için Ortadoğu’da özellikle Afganistan’a karşı operasyon hazırlıklarına başlamıştır. Yapılan saldırıdan hemen sonra ABD’nin o dönemdeki başkanı George W. Bush saldırı ile ilgili bir konuşma yaparak şu ifadeleri kullanmıştır: ‘Bu saldırı bizim için bir savaş ilanıdır ve biz de onlara karşı savaşağız. Bu olayın faillerine yaptıkları eyleme karşı çok ağır bir şekilde karşılık vereceğiz, hesabını soracağız ve adaletin karşısında diz çöktüreceğiz’ diyerek teröre karşı savaş ilan etmiştir. ABD Başkanı George W. Bush konuşmalarının devamında terörizme karşı mücadele için tüm halkından ABD ile

beraber olma ve bu konuda hep birlikte adım atma çağırısına bulunmuştur. Aynı zamanda bütün ülkelerden yapılan 11 Eylül 2001 saldırısına karşı destek ve yardım çağırısına bulunmuş, kendisine yardım etmeyecek olan ülkeleri düşman olarak tanıyacağını, terörist bir devlet olarak göreceğini ifade etmiştir. Gerçekleşen bu saldırı, sadece ABD için bir tehdit değil aynı zamanda dünya çapında bir tehdit olduğunu, tüm ülkelerin sınırlarının ve ulusal çıkarlarının ötesinde, siyasi politikalarını başka ülkelerin siyasi politikalarıyla bağdaşan hale getirmeye ve işbirliği yaparak hep birlikte hareket etmeye zorlamıştır (Çakmak, 2013).

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde alınan ilk karar 1368 numaralı kınama kararı olarak nitelendirilmiştir. Alınan 1372 numaralı ikinci karar ise tüm devletlerin kendi başına veya toplu şekilde kendilerini korumak ve hep beraber işbirliği yapmalarını istemiştir (Başeren, 2001: 69-78). ABD halkı şok haldeyken ABD devleti ise teröre ve yaşanacak olan böylesi saldırılara karşı aşırı güvenlik önlemler almaya başlamıştır. Aynı zamanda 1 Ekim 2001’de ülkeye giriş çıkış için “Milli Güvenlik Giriş Çıkış Kayıt Sistemi” yasasını uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle Müslüman ülkelere gelenler için bu uygulamayı daha da katım olarak uygulamaya başlamıştır. Aslında bu uygulamanın sadece Müslümanlara karşı yapılması ayrımcı yanlış bir politikanın göstergesidir. Bu politikanın uygulaması ile Arap halkının ve diğer Müslüman ülkelerinden gelen insanların sistemde parmak izleri alınıp ve fotoğrafları çekilerek, bununla yetmeyip onların ülkeyi terk edene kadar takip etme yöntemini kullanmıştır. Ayrıca ABD’de göçmen olarak yaşayan Müslümanların vizelerinin süresinin bittiğini bahane ederek tutuklamalar başlamıştır. İlk “Milli Güvenlik Giriş Çıkış Kayıt Sistemi yasasını uyguladığında 19 Müslüman ülkeden gelen vatandaşları kapsamış, daha sonra bu sayı genişleyerek 23 Müslüman ülkeden gelen vatandaşlara uygulanmıştır. Uygulanan bu politika zamanla gitgide kötüye kullanarak göçmen olarak yaşayan Müslümanların herhangi bir suç ve nedeni olmadan sınır dışı edilmesine kadar ulaşmıştır (Taşkın, 2010).

3.2 Birinci Bush, Obama ve Donald Trump Dönemi ve Afganistan Stratejileri

3.2.1 Birinci Bush Dönemi

ABD'yi hedef alarak gerçekleştirilmiş olan 11 Eylül 2001 saldırısı dünyada büyük bir şoka sebep olmuştur. Dünyada militarist en büyük güce sahip olan ABD'ye karşı bu saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu olay, dünya çapında ülkelerde güvenlik tehditlerine neden olmuştur. Uzmanların birçoğu uluslararası sistemin gelecekteki dönüşüm ve değişim sürecinin, ülkeler bakımından sistemin gerçek unsurunun ne olacağı üzerine kafa yorarken, cevabı belki de en çok beklenen sorulardan biri en güçlü olarak bilinen ABD'ye yapılan bu saldırılara karşı ABD'nin nasıl bir tavır sergileyeceği olmuştur. İkiz kulelerine yapılan bu saldırının ardından Jorge W Bush'un dünyada güvenlik tehdidi oluşturmaya başlayan örgütlere karşı ne yapmaları gerektiği konusunda tavrı netleşmiştir. Başta El-Kaide örgütü olmak üzere terör örgütleri ile bağlantısı olan Afganistan'daki Taliban gibi rejimlere karşı mücadele edilmiştir. Örgütlere karşı yapılacak olan bu mücadelede, ülkelerin taraf ya da bertaraf olmaları ve yerlerini belli etmeleri zorlanmıştır (Bektaş, 2007). Örgütlere yine kitle imha silahlarının ulaşmasını ve yayılmasını önleme hareketlerine engel olan Saddam Hüseyin gibi "şer eksen" oluşturan; Irak, İran ve Kuzey Kore gibi devletlere karşı hemen harekete geçilmiştir. Dünyaya tehdit oluşturan terör örgütü El-Kaide ve Taliban'a kitle imha silahlarının ulaşması ve yayılması önlenmek istenmiş, bu konuda Saddam Hüseyini yönetimindeki Irak ve benzer yapıdaki İran ve Kuzey Kore'ye bakış daha da somutlaştırılmıştır. Gerçekleştirilmesi gereken eylemlerin belirlenmesinin ardından yapılan ilk eylem, El-Kaide örgütünün başı olan Usame Bin Ladin'i Talibanlardan teslim almak için mücadeleye girişmek olmuştur. Ancak Taliban, ABD'nin bu isteğine olumlu yanıt vermeyince iktidarı Taliban'ın elinden alma ve Afganistan'dan uzaklaştırma, diğer yandan da El-Kaide lider olan Usame Bin Ladin'i ve ileri gelen örgüt mensuplarının hepsini ortadan kaldırma operasyonuna başlanmıştır. El-Kaide ve Taliban rejimine karşı yürütülen strateji, askerî operasyon ile birlikte örgütün maddi gelirini oluşturan kaynakların dondurulmasını da kapsayacak nitelikte geniş bir çerçevede oturtulmuştur. ABD, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 51'inci maddesini işleterek ve Kuzey Atlantik Antlaşma Teşkilatı (NATO) önderliğinde bu teşkilatı oluşturan 18 ülkenin gerçekleştirdikleri operasyonlar neticesinde ilk başlarda çok hızlı bir şekilde

başarıya ulaşmıştır. ABD'nin bu kadar hızlı başarıya ulaşması, sahip olduğu modern silahların ve gelişmiş hava araçlarının kullanımı ile gerçekleşmiştir. Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO)'nun aktif bir şekilde sağladığı destek ve yardımları neticesinde ABD, Taliban hükümetini ve onların direnişini iki ay içerisinde kırmıştır. Aynı zamanda El-Kaidenin başkomutanları ülkenin dört bir yanında dağılarak dağlık bölgelere kaçmaya ve Afganistan'ı terk etmeye mecbur kalmıştır. Ardından ABD, Afganistan hükümetini Almanya'nın Bon şehrinde yapılan konferansta Hamit Karzai'ye bırakmıştır. Fakat bu kadar hızlı bir şekilde ulaşılan bu başarı sonrası dikkatler, 2003 yılından sonra Ortadoğu'da başka bir sorunlu alan olarak görülen Irak'a çevrilmiş ve maalesef Afganistan ikinci plana atılarak göz arda edilmiştir. Afganistan'ının etrafına dağılan Taliban örgütü 2004-2005 yılından itibaren ülkenin birçok bölgelerini ele geçirerek devlete karşı direniş göstermiş, böylece Ortadoğu'daki dengelerin değişimine neden olmuştur. Taliban örgütün faaliyeti zamanla ülke genelinde yayılarak genişlemiş ve Afgan halkının da Afgan devletine ve Kuzey Atlantik Antlaşma Teşkilatı (NATO) güçlerine karşı ilgi ve destekleri azalmıştır. Ülkenin birçok bölgelerinde Taliban kendi "paralel devletini" kurmuş ve bölgedeki yerel halkın problemlerinin çözümü konusunda Afganistan halkı devletin mevcut sisteminden daha adil ve daha etkili olduğu için Taliban örgütünün mahkemelerine yönelmiştir (Valentina, 2010: 29). 2007 yılında harcanan paraya ve Kuzey Atlantik Antlaşma Teşkilatı (NATO)'nun ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirdiği yaklaşık 37.000 kişilik varlığına rağmen Taliban'a karşı yenilmesi, ABD ve müttefiklerini tekrar harekete geçirmiştir. ABD ve müttefikleri yeni bir karar ile Afganistan'a yirmi bin (20.000) kişilik ek bir askerî güç göndermiştir. Yaklaşık 5.000'den fazla insanın hayatının kaybettiği bir yıl olmuştur. Bu yılda hayatını kaybeden insanların sayısı 2001'den beri hayatını kaybeden insanların sayısının önüne geçerek Afganistan için en kanlı bir dönem olmuştur (Rubit, 2007: 57-86). Afganistan mevzusu ABD ve müttefikleri için çok karışık ve çözümü ise imkânsız bir sorun haline gelmiştir. Bu olay 2008 yılında gerçekleşen ABD başkanlık seçimlerinin sonucunu dış politika konusunda adaylar arasında Afganistan için nasıl bir yolu izlemeleri gerektiği hakkında yürütülen tartışmaları, adayların hangisinin seçim sonucunda kazanacağını tayin edebilecek en mühim konulardan biri olmuştur. Bu manada adaylar Irak ile ilgili ne kadar farklı yol politika çizmiş olsalar dahi. Afganistan'da kalıp Taliban'a karşı savaşmak için hep bir anlaşma içerisinde olmuşlardır. Afganistan'da Taliban'a karşı

durmanın gerekliliği bakımından çoğu zaman bir ayrışma içerisinde olmamışlardır. Öyle ki zaman zaman savaşa zıt söylemleriyle seçim sonuçlarını kazanan Barack Obama bile "tali savaş" olarak gördüğu Irak'a müdahaleyi sona erdirerek Afganistan'da olan mücadeleyi ise "zorunlu savaş" olarak vasıflandırmıştır. ABD ve müttefiklerinin nizami ve siyasi politika çabalarının Afganistan'da olan tüm sıkıntıları çözeceğini belirtmiştir.

Başkan adayları arasında Afganistan konusunda görüş farklılığının olmamasının başka bir neden ise Taliban ve El-Kaide hakkında geliştirilen kesin kanaat olmuştur. Bu kanaate göre El-Kaide örgütünün başı olan Usame bin Ladin'e ve bu örgütün diğer mensuplarına fırsat verilmemiş, kucak açılmamış, eleman kazanma, terörist eylemler için talimat verilmemiştir. Planlı bir şekilde 11 Eylül saldırıları gerçekleşmemiş olsaydı bu kadar masum insan hayatlarını kaybetmez ve halen yaşıyor olurdu. Fakat ana sorun El-Kaide örgütü değil bu örgütün yörede yerleşebilmesi için imkân sağlayan bölgesel koşullardır. Bu yüzden ABD ve müttefikleri için en önemli sorun Taliban hükümetinin ortadan kaldırmaktır. Taliban'ın El-Kaide örgütüne yönelik dostça davranması, insan haklarını görmezlikten gelmesi Taliban'ın meşruiyeti konusunda oldukça olumsuz bir alan yaratmıştır. Bu nedenler başkan adaylarının Afganistan ile ilgili herhangi bir girişimde bulunmaları ve bu girişimlerin bedeli ne olursa olsun üstlenecekleri konusunda aynı düşüncede olduklarını göstermektedir. Mevcut Bush hükümetinin bu konu ile ilgili düşüncesi ise Afganistan'a müdahalede bulunduğu andan itibaren El-Kaide örgütünün çok kısa bir sürede ortadan kaldırmak, örgüt lideri olan Usame Bin Ladin'i yakalayıp adalet karşısında hesap vermesi ve akabinde Afganistan'dan geri çekilmek, ardından Irak Savaşına hazırlanmaktır (Aksoy, 2020). Ancak bir sonraki seçimle seçilen ABD başkanı, Bush'tan özellikle Afganistan konusunda son derece olumsuz bir mirası devralmıştır.

3.2.2 Barack Obama Dönemi

Başkanlık seçim süreci devam ederken Barack Obama'nın Afganistan'a yönelik düşüncesi; 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren ve bu olaydan sorumlu olan El-Kaide örgütünü ve buna benzer örgütlerin geleceğe dönük eylem yapma imkân ve fırsatları ellerinden alıncaya kadar ABD ve müttefiklerinin nizami varlığının Afganistan'da

sürdüreceğini söylemiştir (Aksoy, 2020). 2009’da başkan olarak seçilen Barack Obama’nın yaptığı ilk icraatı, Afganistan’ın güneyinde Pakistan ile sınır olduğu bölgesinde Taliban örgütü tarafından başlatılan ve El-Kaide örgütünün de tarafından desteklenen yabancı savaşçıların bu örgütlere katılmasını engellemek için 17000 askeri, fazladan gönderme kararını imzalamıştır. Irak’taki askerlerini geri çekme kararını alan Barack Obama, üst düzeyde olan askeri komutanlarını bir yıl daha Irak’ta kalmalarını istemiştir (Basbous, 2000). Barack Obama’nın tek başına aldığı bu karar ve bu kararın da ABD dış politikasına uygun olduğu için üçüncü Bush yönetimine benzer bir politika yolunu izlediği şeklinde yorumlanabilir. Fakat Afganistan konusunda alınan kararların koşulları, tamamen ABD’nin aleyhine gelişmiştir. Bu olay bütün dikkatleri ABD başkanının üzerine çekmiştir. Alınan bu karar Barack Obama’nın etkin bir ulusal güvenlik politikasını göstermez ve gelen eleştirilere karşılık vermek için yeni bir politika yolu çizene kadar durumun daha da kötü olmamasına yönelik politikasının bir yansıması olarak görmek doğru olacaktır (Rashid, 2002). Hatta Barack Obama’nın Afganistan’a fazladan asker gönderme kararı almasının ardından çok kısa bir zaman geçmesine rağmen, General Stanley McChrystal, Afganistan’da ABD operasyonlarını yönetme görevini üstlenen komutan olarak röportaj verdiği özel kanallarda, fazladan asker gönderilmedikçe ve strateji politikası değişmedikçe üstlendiği görevin başarmasını imkansız olduğunu söylemiştir (Dorronsorro, 2002). General Stanley McChrystal’in fazladan asker gönderme talebi üzerine, Barack Obama danışmanlarını bir araya getirerek Afganistan konusunda genel bir stratejik değerlendirme yapmıştır. Yapılan bu değerlendirmede General Stanley McChrystal gibi düşünürler, “Afganistan için herhangi bir şey yapamayacağım”, mevcut iktidarı bir daha Taliban’a geri teslim etme seçeneğini el almışlardır. Hatta ülkeyi teröristlere güvenli bir bölge haline getirilmesi, ileride belki de daha ağır saldırıların gerçekleşeceğine, en önemlisi bölgesel ve küresel etkilerinin ABD ve müttefiklerinin çıkarlarını daha fazla tehlikeye düşüreceği görüşünü savunmuşlardır (Gökırmak, 2011). Afganistan’a ilave asker gönderilmeden, ülkenin birçok bölgelerinde özellikle güneyinde olan bölgelerde Taliban örgütünün önderliğinde yaşanması muhtemel olan bir ayaklanmanın önlemeyi ve Kabil’de daha yeni kurulan Hamit Karzai hükûmetinin korumasının imkânsız olduğu iddia edilmiştir. Barack Obama’nın yardımcısı olan Biden’e göre; bölgede Taliban örgütünü silahsızlandırmak ya da bir daha başkaldıramayacak şekilde kesin bir yenilgiye

uğratmak, yürütülecek mücadele sırasında insan kayıpları, harcanan maddi kaynakların tolere edilmesi oldukça zordur. Ama mevcut şartlara bakıldığında Afganistan'dan ABD'ye doğrudan herhangi bir tehdit görülmemektedir. O hâlde her geçen gün maliyetlerin artması dikkate alınarak, Afganistan'da olan askeri ve maddi kaynakların 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide örgütü hedef alınarak kullanılmalıdır. 26 Ekim 2009'de gerçekleştirilen toplantıda ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un ve savunma bakanı Robert M. Gates'in katıldığı toplantıda Barack Obama, savaşın bitmeyeceği, ordunun uzun süre kalacağı ve sürekli genişleyeceği düşünülerek, gönderilmesi gereken 40.000 kişilik ilave asker talebini ret etmiştir. Böylece Barack Obama, toplantıda bunu için "1 trilyon doları gerektiren 10 yıl süreli olan bir ulus inşasında yokum demiştir. Bu ise Afganistan'dan "çıkışı" öngören bir stratejinin ifadesini göstermektedir. ABD'nin çizdiği yeni strateji haritasına bakıldığında gerçek tehdit olarak görülen "El-Kaide örgütünü engelleme ve bu örgütü ABD ve müttefiklerine karşı başkaldıramayacağı bir duruma getirmektir. Afganistan'da da "Taliban örgütüne karşı Afganlıların kendilerini başa çıkabilecekleri bir seviyeye getirmektir (Navin, 2010: 222).

1 Aralık 2009'da Barack Obama Afganistan ile ilgili yeni strateji açıklamasına, ilave asker olarak 30000 kişiyi bu ülkeye gönderileceğini ilan etmiş, ancak 2014 yılında gönderilen bütün askerlerin Afganistan'dan ayrılacağını duyurmuştur (Navin, 2010: 218). Afganistan'da ilave askerlerin gönderilmesinin amacı Hamit Karzai hükümetini ayakta tutmak, Taliban ve El-Kaide gibi örgütlerin varlıklarını ülke içerisinde yok etmek ve bu örgütlerin faaliyetlerine son vermek, aynı zamanda Afganistan halkı arasında barış ve bir düzen getirmektir. Merkezi hükümet için nasıl ki bu örgütlerin her taraftan ilişkilerini keserek ve faaliyetlerine son vermek ne kadar önemli ise Afganistan halkının güvenliğini sağlamak da o kadar önemlidir. 2002 yılındaki Irak savaşını gereksiz olduğunu söyleyen, Bush yönetiminin politika stratejisinin herhangi yasal bir neden olmadan ihmal eden ve Afganistan'a fazladan askeri güç gönderme kararı alan Barack Obama'nın, ani bir karar ile bu ülkeden çıkmak için strateji değiştirmesi ilk görünüşte çok şaşırtıcı gelmektedir. Ancak zamanı, maliyeti ve neticesi belirsiz olan Irak'taki savaşın sona ermesine karşı olan o dönemdeki Bush'un işgali sürdürülmesi ve teröristlere istediğini verme iddiası Afganistan için bir ders olmalıydı, aslında açıklanan stratejide her şey açıkça belliydi ve herhangi şaşılacak bir

şey yoktu (Navin, 2010: 217-218). Barack Obama'nın Afganistan için oluşturduğu yeni stratejinin uygulaması ile ilgili detaylarına geçmeden önce, uluslararası sisteminin nasıl bir yapıya sahip olduğunu ve bu sistemin işleyişi ile ilgili ne tür bir düşünce içerisinde olduğuna dair bazı ipuçları vermek daha da iyi olacaktır. Barack Obama uzun zamandır sisteme dâhil rejimlerin bazılarını hızlıca devirebilen, fakat kargaşa çıkaracak ve bozulan hükûmetleri yapılandırma yeteneğinden uzaklaşan ABD'nin, artık gücünün tükendiğinin farkına varmıştır. Küreselleşme, nükleer silahlanma ve iklim değişimi kadar ulusal sınırların ötesine taşan bir çok tehditlerin olduğu bir dünyada tek başına ABD'nin gücü yetmez. Yani Bush dönemine benzer bir şekilde ABD'nin tek başına değişik çözümler üretip ve bu çözümleri başkalarına empoze etmesi epeyce imkânsızdır. Karma karışık olan bu dünyada devletlerin nasıl ve hangi maksatla hareket ettikleri alanı anlayabilmek ancak başkalarına da değer vermek, dinleyebilmek, hep birlikte uluslararası sistemin düzenini sağlayıp eşit bir şekilde hareket edebilmeye bağlıdır.

Bu tespitlerden hareketle Barack Obama'nın Afganistan için oluşturduğu yeni stratejinin uygulamada; diplomasi, savunma ve sivil kapasitenin artırma olarak üç temel alan üzerine kurulmuştur. Bu üç alanın uygulaması için her zaman uluslararası güçlerle birlikte hareket ettiğini söylemek mümkündür. Bu kapsamda savunma alanında, Afganistan'da savaştan askerlerin sayısını artırmak, yerel polis ve ordu teşkilatlarını genişletmek, sivil kapasitenin artırmak için temel hizmetlerin sunumu ve mevcut sorunların çözümü için destek vermek; politika alanında ise İran, Pakistan, Rusya ve Orta doğu ülkelerinin bölgesel güvenlik sağlamak için çalışmak hedeflenmiştir.

3.2.3 Donald Trump Dönemi

Obama yönetiminin dış politikasındaki eksiklikleri, Trump yönetimindeki Beyaz Saray yetkililerini Afganistan'ın tarihi sorunlarını çözmek için yeni bir strateji kullanmaya ikna etti. Sıfır sorun stratejisinde "ülkeden çıkış planının uygulanması, hükümetin Afganistan'da Amerika'yı desteklemek üzere kapsamlı destek vermesi gibi koşulların sağlanmasına bağlıdır" (Beyaz, 2016). Afganistan krizinin çözümü ikili bir siyasi süreci gerektiriyordu. "Çatışmanın çözülmesi için iç kaynaklı sorunlarla birlikte

Pakistan, Hindistan, Çin, Rusya ve İran gibi dış ülkelere dikkat edilmesi gerekmektedir" (Beyaz, 2016). Afganistan'daki Amerikan varlığına ilişkin kamuoyu algısının azalması, Bush'un Irak'taki Amerikan savaşına öncelik vermesi ve Afganistan'ın hükümetinin dış politikasındaki konumunun gerilemesinden önce, kamuoyunun Amerikan varlığından memnuniyet düzeyi oldukça yüksekti. Bush'un Afganistan'daki büyükelçisi ve özel temsilcisi Halilzad, bu varlığa ilişkin kamuoyunun gelişimini şöyle açıklamaktadır. Afganistan'a gitmeden önce, Afganların tarihsel yabancı düşmanlığı nedeniyle, az yer tutması açısından destek veriyordum. Ancak 2002'deki ilk gezilerimde sıradan insanlarla konuşurken ne kadar yanıldığımı fark ettim. İnsanlar sokaklarda silahlı kişilerin kendilerine doğru geldiğini gördüklerinde korkuyorlar ve sebepsiz yere incinmeyi, soyulmayı veya dövülmeyi bekliyorlar. Buna kıyasla yabancı ülkelere gelen askerleri gördüklerinde kendilerini sakin hissediyorlardı (Spanta, 2017). Bush yönetiminin askeri ve güvenlik yaklaşımına dayanan küçük ayak izi politikası, Afganistan koşullarına uygun değildi ve bu ülke halkının büyük bir kısmı Amerika'nın güvenliğinin sağlanması vb. büyük ayak izi politikasıyla ilgilenmiyordu. Bush, Afganistan halkının isteklerini dikkate almamasının bir sonucu olarak İslam dünyasındaki diğer ülkeleri, İslamcı aşırılık yanlılarıyla ideolojik bir çatışmada ABD ile birleşmeye teşvik etme fırsatını kaçırdı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a yönelik politikalarına yönelik kamuoyu zihniyetinin değişmesinin nedeni buydu. Bu gelişmenin sonucunda terörle mücadele stratejisinden isyan bastırmaya geçiş ihtiyacı hissedildi. Obama yönetimine göre, isyan bastırma stratejisinin de şiddet eylemlerini önleyecek, tarihsel sorunların kökenini çözecek ve Afganistan'da kamuoyunu çekecek sistematik bir sistem oluşturamaması tatmin edici olmuştur. Obama hükümetinin 2013 ve 2014 yıllarında Afganistan ve Pakistan'daki özel temsilcisi James Dobbins, ABD işgalinin amacını barış olarak görüyor ve "Afganistan'da bu misyonun gerçekleştirilmesiyle hattın mağlup edildiğine" inanıyordu (Whitlock, 2019).

Obama yönetiminin, Afganistan'ı "temizlemek", "muhafaza etmek" ve "inşa etmek" gibi askeri, diplomatik ve isyan karşıtı strateji hedeflerini bu ülke halkının kamuoyu yoklamalarında hayata geçiremediği göz önüne alındığında, bu ülke halkının yaptığı kamuoyu yoklamalarında bu planın tamamlandığı sonucuna varılmıştır. 2011 ve 2016 yıllarında ise katılımcıların yüzde 7 ve 12'si savaşın ve istikrarsızlığın devam

etmesinin nedeni olarak "Pakistan'ın Afganistan'a müdahalesi ve terör gruplarına destek verilmesini", yüzde 21 ve 12'si ise "yabancı güçlerin varlığını" belirtmiştir. "Bu durumun nedeni olarak. Afganistan'daki iç ortamın Amerika'nın bu ülkedeki varlığı nedeniyle yaşadığı memnuniyetsizlik sürecini durdurmak amacıyla Trump, Afganistan'daki krize son vermek amacıyla sıfır sorun stratejisini geliştirdi ve Amerikalıların can ve mal kaybını önlemeyi yegane amaç olarak belirledi. Bu strateji, Afganistan'ı çevreleyen Rusya, Çin, İran ve Pakistan çevresinde olumsuz tepkilerle karşılaşmış olmasına rağmen, pragmatik yaklaşımı ve Afganistan'a daha fazla odaklanması nedeniyle bu ülkenin iç sorunu olarak kabul edilmiştir. Trump yönetiminin, birçok uyarıya rağmen yirmi yıldır terörle mücadeleye doğrudan müdahale eden müttefiklere veya kişilere danışmadan Amerikan askerlerini aliecele Afganistan'dan çekme kararı, bu meydan okumanın bir sonucudur. Amerika'nın Vietnam'dan Irak'a ve Afganistan'a kadar uzanan isyan bastırma operasyonlarında birkaç kuşak boyunca yürüttüğü çabalarda stratejik ve siyasi hedeflerin bir araya getirilmesinin gerekliliğinin göz ardı edilmesi başarısızlığa yol açmıştır. Böylelikle ABD'nin Bush, Obama ve Trump döneminde Afganistan'a yaklaşımı, Afganistan'daki Amerikan savaşını Vietnam benzeri başarısız bir savaşa dönüştürdü. Amerika'nın milliyetçiliği ve kamuoyunun ona olan umudu ve güveni azaldı. Amerika'nın Afganistan'ın eski hükümet yetkilileriyle ilişkilerinin iniş ve çıkışları: Afganistan'ın önceki anayasasında bu ülkenin siyasi yapısı başkanlık olduğundan ve başkanın birçok yetki ve yetkisi vardır. Bu iki cumhurbaşkanının Amerika ile ilişkisi nedir? Amerika'nın dış politikasını değiştirmede etkili olan değişkenler Afganistan'daki birçok iç gelişmenin kaynağı olabilmektedir.

Amerika'nın Karzai ile ilişkisi Bush'un başkanlığı döneminde kötüleşmiş olsa da Obama'nın başkanlığı sırasında açıkça düşmanca bir tavır halini aldı. Eğer ABD onunla doğru dürüst çalışırsa Afganistan'da birbiri ardına olumlu projeler oluşacaktı. Afganistan'daki hükümetin büyükelçisi ve özel temsilcisi Halilzad, tepkisel ve ısrarcı politikaların yol açtığı sorunlardan biri olarak Hamid Karzai'nin başkanlığı sırasında ABD ile Afganistan arasında yaşanan gerilimi gösterdi. Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a saldırmaya karar vermesi (Khalilzad, 2016) kaynakların israf edilmesinden ve Amerika'nın Afganistan'daki yenilgisinden başka bir sonucu yoktur. Karzai hükümetinin Dışişleri Bakanı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Rangin

Dadfar Sapenta, Karzai ile ABD'li yetkililer arasındaki gerginlikteki en önemli faktörün, düşmandan gelen tehditlere ilişkin algılarındaki derin farklılık olduğunu düşünmesidir (Whitlock, 2019). Bu dönüş, Bush hükümetinin dış politika yönünün Afganistan'dan Irak'a değişmesi, terörle mücadele stratejisinin yerine Obama'nın isyan bastırma stratejisinin getirilmesi ve Trump'ın sıfır sorun stratejisinin sonucudur.

Eşref Gani, ulusal birlik hükümetinin başı olarak Taliban'a bağlılığını gösterdi. Eşref Gani liderliğindeki hükümetin Taliban grubuyla ilgili tutumundaki bu değişiklik nedeniyle Trump, 2017 stratejisinde onlarla müzakereyi dış politika listesinin en başına koydu ve Obama'nın bu konudaki sloganları uygulamaya konuldu. Amerika ve Afgan hükümetinin Taliban'la olan barış sürecini, Amerika'nın Afganistan'daki yirmi yıllık varlığından yola çıkarak amaçladığı hedeflerin bir özeti olarak anlarsak, bu sürecin neden yavaş ve beklendiği gibi ilerlediği sorusu gündeme gelmektedir. ABD Başkanı Nixon'un "Fırsatı Yakala: Süper güce sahip bir dünyada Amerika'nın misyonu" adlı kitabında Amerika'nın düşmanla müzakere sürecindeki başarısızlığının nedeni kişinin sürekli, doğrudan ve aktif katılımıdır. Nixon'un, ilgili taraflarla yapılan Amerikan siyasi görüşmelerinin başarısızlığıyla ilgili konuşması tamamen Afganistan için geçerlidir, Çünkü Trump, Halilzad'ı özel temsilcisi olarak seçti. Afganistan meselelerinde Taliban'la müzakerelerin desteklenmesine ilişkin tüm yetkilerini ve seçeneklerini devretti. Peştun milletinden Afgan asıllı bir Amerikalı olan Halilzad, diğer milletlerin ve onların dış destekçilerinin olumsuz tepkileriyle yüzleşmek için barış görüşmelerinden elde edilen tüm faydalara kendi halkının yararına tahvil etmek istemiştir. ABD kuvvetlerinin bölgedeki merkez karargahının komutanı General Mackenzie'ye göre Doha anlaşması "Afganistan'daki durum üzerinde zararlı bir etki yarattı ve Taliban'ın güçlenmesine neden oldu." Nisan ayında Joe Biden'ın emriyle kuvvetlerin 2.500'ün altına indirilmesi, Afgan hükümetinin tabutuna bir çivi daha çakıldı ve çöküşünü hızlandırdı (Nixon, 1992).

4. 11 EYLÜL OLAYININ ABD, ORTA DOĞU VE AFGANİSTAN'A OLAN ETKİLERİ

4.1 11 Eylül Olayının Amerika Birleşik Devletlerine Olan Etkileri

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 11 Eylül olayı ve bu olayın sonuç ve etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz,

Amerika Birleşik Devletleri'nin iç güvenliği ve dış güvenliği kolayca etkilenmiştir ve bu sonuca engel olmak için herhangi bir müdahalede bulunamamıştır.

11 Eylül olayından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'daki ve dünyanın diğer bölgelerindeki siyasi, güvenlik ve askeri eylemleri, çok yoğun tepkisel ve misilleme eylemlerinin oluşmasına yol açmıştır ve bu da dünyadaki ülkelerin dikkatini çekerek bir tartışma alanı yaratmıştır.

El-Kaide gibi bir örgütün gerçekleştirdiği 11 Eylül olayı, Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasi, iktisadi ve toplumsal yapısını olumsuz etkilemiştir. Bu da böyle güçlü bir ülkenin gücü konusunda soru işareti bırakmıştır (Mackenzie, 2021).

11 Eylül'de gerçekleşen olayın oluşturduğu etki ve sonuçlarını iki şekilde, yerel ve ulusal olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu olayın yerel etki ve sonuçlarını değerlendirdiğimizde, Amerika Birleşik Devletleri'nin özgürlük ve demokrasinin azaltılması, farklı ırklara sahip olanlara şiddetin uygulanması, farklı düşüncelere karşı çıkma ve buna benzer birçok önlem ve siyasi baskılara neden olmuştur. Aynı zamanda ekonomik etki olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin farklı sektörlerine, hava yolları sektörü, turizm sektörü, New York Borsası sektörü, telekomünikasyon sektörleri ve buna benzer birçok sektörlere olumsuz etki yaratmıştır. 11 Eylül olaylarının güvenlik sonuçları, ABD'nin bilgi sistemine ve iç güvenliğine olumsuz etki yaratmıştır.

Öte yandan Bush, Irak'a saldırı başlamadan önce, 11 Eylül 1990'da o ülkenin Kongre ve Senato temsilcilerinin ortak toplantısında, (yeni dünya düzeni) esas alınarak bir kamp inşa edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ders alınabilecek kapsamlı ve yenilikçi

dış politika pozisyonlarının benimsenmesini teşvik ederek ve bunun için aşağıdaki değişikliklerin yapılabileceği ifade edilmiştir. Saldırganlığın ve müdahaleciliğin genişletilmesine veya terörizmi destekleyen ülkelere karşı sınırlı ama uzun bir savaşın gerçekleşmesine vurgu yapmıştır. Sembolik olarak çok taraflılığa vurgu - terörle mücadelede veya ABD liderliğinde uluslararası bir koalisyonun oluşumunda pragmatik tek taraflılıktır şeklinde konuşmasını bitirmiştir .Ancak (post-modern dünya düzeni) düşüncesi, (yeni dünya düzen) ile karşılaştırıldığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasını agresif ve radikal hale getiren ve (önleyici saldırı) veya (önleyici savaş) stratejisine dayanan evrimsel görüşü kendisi de Amerikan dış politikası alanında özel bir rehber haline gelmiştir. Her ne kadar Obama'nın seçim sloganlarında Amerika'nın askeri üstünlüğünün güçlendirilmesi açıkça belirtilmiş olsa da, Obama 21. yüzyılın üstün bir ordusunun yaratılmasını desteklemiş ve bu ülkenin bölgedeki askeri varlığının boyutu dikkate alındığında Amerikan askeri kuvvetlerinin sayısının yeterli olduğuna inanmıştır. Dünya çapında askeri güçlerin sürekli konuşlandırılması, bunların artırılması ve donatılması ihtiyacını zorunlu kılmaktadır. Bu, ABD'nin büyük askeri bütçesinin artırılması ve bu sayıda ABD askeri gücünün dünyanın her yerinde bulunması anlamına gelmektedir. Bu açıklamanın bir örneğini, Obama'nın Afganistan'daki güç artırmanın tersine, Irak'taki ABD askeri gücünü azaltma politikasında görmek mümkündür. Yani ABD'nin dünyadaki askeri varlığı aynı ölçüde devam edecek ama öncelikler değişebilir. Afganistan'ın ekonomik ve askeri yükünü azaltmak amacıyla ABD, NATO üyelerine Afganistan'a daha fazla askeri güç göndermeleri yönünde baskı yapmıştır (Taşkın, 2010). Kontrol edilemeyen koşullar, Obama'yı görünen dünya için yeni bir düzen tasarlamak isteyen bir tasarımcıdan, ilişkileri yeniden inşa etmeye ve krizlere yanıt vermeye odaklanan bir lidere dönüştürülmüştür. Obama, Usame Bin Ladin'i yoldan çıkarıp El Kaide'yi zayıflatsa da, terörle mücadele politikalarının bir kısmı Ortadoğu ve Pakistan gibi bölgelerdeki hedeflerinin gerilemesine neden olmuştur.

4.2 Afganistan'ın Siyasi Yapısında ABD'nin Belirleyici Rolü

11 Eylül olayının ardından terörle mücadeledeki tek taraflılığı, Afganistan'daki askeri varlığı, ABD'nin de sistematik olarak güç konusunda hegemonya konumunda olduğunu göstermektedir. ABD'nin bu konumda olması, Çin ve Rusya gibi diğer büyük güçler

tarafından bir tehdit olarak karşılanmaktadır. Afganistan aynı zamanda siyasi ve güvenlik yapılarının şekillendirilmesi ve dış politikada dengelerin sağlanması için bu ülkeyle işbirliğinin gerekliliğini de bir ihtiyaç olarak görmüştür. İki ülke arasındaki ilişkilerde iniş çıkışların olmasına rağmen 2001 yılından itibaren sürdürülebilir işbirlikleri oluşturulmuştur. Bu ilişkiler ise Hamit Karzai'nin cumhurbaşkanlığı döneminde başlamıştır. David Vital'in göre Afganistan küçük ülkelerden biridir. Küçük ülke kategorilerinin bir kısmının, nüfusu 20 ila 30 milyon arasında değişen, ekonomisi gelişmekte olan ülkelerdir. Vital ve Rotstein, küçük ülkeleri inceleyerek, bu ülkelerin kendi güç ve ekonomik eksikliklerini giderebilmeleri için güce sahip olan başka ülkelerle iletişim kurma eğiliminde olduğunu ifade etmektedir. Uluslararası ilişkiler teorisyenleri de küçük ülkeler ile büyük güçler arasındaki ilişkileri ittifak, arkadaşlık ve dengeleme politikaları başlığı altında adlandırmaktadır (McRae, 2012). Dolayısıyla Afganistan ile ABD arasındaki karmaşık ilişkiler 11 Eylül olayından sonra oluşmuştur ve aynı zamanda her iki ülkenin dış politikası da ulusal çıkarlarını en üst düzeye çıkaracak belirli hedef ve stratejileri benimsemiştir. ABD, dış politikasını sistemsel hedeflerle, bölge ve dünyadaki güç dengesini sağlama hedefiyle sürdürmekte, Afganistan ise ABD'ye eşlik etme politikasıyla yeni bir düzen oluşturarak böyle bir politika yolunu izleyerek tecrübe etmektedir. Aslında Hamit Karzai'nin iktidarı döneminde uluslararası sistem Beyaz Saray açısından Kabil'in dış politikası açısından anlamlı ve kabul görmüştür, ancak Karzai'nin başkanlığının ikinci döneminin sonunda iki ülkenin cumhurbaşkanları arasında yaşanan gerginlikler, bu iki ülke arasındaki ilişkilerin soğumasına neden olmuştur. Dolayısıyla Afganistan'ın dış politikasını etkileyen dış faktörün etkisini anlamak için iki ülke arasındaki etkileşimi daha fazla araştırmak gerekmektedir. Aynı zamanda, Afganistan ve Amerika Birleşik Devletleri en başından beri zorluklarla karşı karşıyaydı ki bu anlaşmazlık, eşitsizlik, iki ülke arasındaki etkileşimin temel özelliği olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla BM özel temsilcisi aynı zamanda Afganistan işlerinden sorumlu olan, "Kai Aide" bakış açısına göre iki ülke arasındaki ilişkinin soğuma nedeni "Afganistan'ın işgali" görüşü olduğunu ifade etmektedir (Whitlock, 2019). Karzai, 2002'den 2014'e kadar olan iktidarı sırasında Amerika'yı defalarca stratejik hatalarla suçlamıştır. Bu suçlamalar, Amerika'nın Pakistan'a ambargo uygulamaması ve silahlı muhalefetin (Pakistan, Talibani) silahlanmasını ve güçlenmesini engellemesidir, Sivillerin ABD tarafından öldürülmesi ve Afgan halkının hükümetten ve uluslararası koalisyondan

desteğini çekerek Talibana yönelmesidir, Hamit Karzai'ye göre Amerika, güçlü bir merkezi hükümetin oluşmasının engellenmesinde önemli rol oynamıştır. ABD, Afganistan'da paralel yapılar oluşturarak ülkedeki siyasi politikasını dıştan yürüterek Afganistan'ın siyasi yapısına karışması aslında Hamit Karzai'nin hükümetini ve şahsını küçük düşürmeye başlamıştır, öyle ki onlar yabancı ajanlardır şeklinde görüşünü ifade etmiştir (Whitlock, 2019). Bahsi geçen eleştirilerin yanı sıra, ABD güçlerinin izinsiz ve bağımsız faaliyet göstermesi, ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin keyfi operasyonları Afganistan'ın siyasi kültürüne ters düşerek gündem olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde ciddi engeller olarak görülmüştür ve ilişkilerdeki güvensizlikler giderek artmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin soğumasının başka bir nedeni ise George Bush yönetiminin sona ermesidir. Hamed Karzai, Cumhuriyetçilerin tercihiydi ama 2009 yılında Demokrat Parti'den Barack Obama'nın göreve gelmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler daha da soğumuştur. Obama yönetimi Hamit Karzai'ye herhangi bir iltifat ve hoşgörü göstermedi ve onu Afganistan'daki birçok karışıklıklara neden olduğunu söyleyerek Afganistan'da yaşanan olaylara kendisinin de ortak olduğunu ifade ederek suçlamalarda bulunmuştur. Obama, ilk adımda Bush ile Karzai arasında ortak olan video konferansları iletişim kanalı olarak sınırlandırmış ve bu davranışı ise Hamit Karzai'ye saygısızlık olarak nitelenmiştir. Mayıs 2009'da Washington'da ABD ve Afganistan cumhurbaşkanı bir araya gelerek bir görüşme gerçekleştirdi ikili bu görüşmede aralarındaki ilişiklerde gerginlikler açıkça görülmekteydi. Afganistan Maliye Bakanı Omar Zakhilwal'a göre Obama, bu toplantılarda Hamit Karzai'ye pek saygılı davranmamıştır. Obama'nın bu davranışı, Hamit Karzai'yi olumsuz etkilemiştir (Woodward, 2010). Karzai'nin ABD'ye karşı soğukluğu 2014 yılında görev süresinin sonuna kadar devam etmiş, Afganistan ile Amerika Birleşik Devletleri arasında ikili güvenlik işbirliği anlaşmasının imzalanmaması Rusya ve İran ile ilişkilerin düzeyinin artırılması eğilimini göstermiştir. Başkan Karzai'nin tek taraflılığı büyük ölçüde ülke içinde dayatılmış, ancak dış faktörler ve özellikle de uluslararası düzeydeki en önemli müttefikin rolü ile ilgili olarak pasif ve etkili olmuştur. Hamit Karzai'nin iktidarda olduğu yıllarda, özellikle Obama'nın başkanlığının ilk dönemine denk gelen ikinci döneminde, iç ve dış politika yapımında tek bir sese, yüksek otoritelerin müdahalelerine ve etkisine tanık olunmamıştır. Aynı zamanda ABD siyasi ve askeri

yetkililerin üst düzey yetkililerinin Afganistan'a müdahalede bulunduğuna ve ülkenin durumunun daha da kötüye gittiğinin altını çizmek unutulmamalıdır.

Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki küresel koalisyonun Afgan hükümetine güven duymaması ve SIGAR gibi denetim kurumlarının kurulması ve mali yardımların devamının Afganistan'ın şeffaflığına ve hesap verebilirliğine bağlı hale getirilmesi, Afganistan'da paralel kurumların oluşmasının yanı sıra, kısıtlamalar karşısında temkinli ve pasif kalan Afganların dış politikası da Amerika ve müttefiklerinin düşünceleriyle şekillendi. Dolayısıyla uluslararası sistemin yapısının ülkenin dış politika karar alma süreçlerinde dış fırsat ve tehditleri çağrıştıran bileşeni, genel olarak uluslararası dünyanın en önemli büyük gücü olan Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler kanalından anlaşılmaktadır. Afganistan'ın düzeni ve ana müttefiki Amerika'nın Afganistan'daki varlığı başta Rusya ve İran olmak üzere bölge ve komşu ülkelerle ilişkilerimizi doğrudan etkilemiş, ülkenin dış politikasının yönü de Amerika ile ilişkilerin yönünün etkisi altında belirlenmiştir. ABD'nin taleplerin yerine getirilmemesinde ve Amerikan taleplerinden uzaklaşılmasında Hamit Karzai çok önemli bir rol oynamıştır. ABD ile Afganistan arasında olan güvenlik anlaşmasını kabul etmemiştir. Dış politika karar alma sürecinde bireysel bileşenin diğer etkili bileşenlere göre önemini ortaya koymuştur.

5. TALİBAN'IN YENİDEN İKTİDAR SAHİBİ OLMASINA DAİR ETKİN FAKTÖRLER

5.1 Güçlü Bir Ordunun Kurulamaması

Taliban rejiminin devrilmesinin ardından ABD ve uluslararası toplumun desteğiyle yeni Afgan ulusal ordusunun temeli atıldı. Afganistan'da uluslararası güçlerin varlığı nedeniyle ABD, bir yandan zorunlu askerlik sistemi yerine "paralı askerlik sistemi" uygularken, diğer yandan Afganistan'da güçlü bir ordunun kurulmasını engelledi. Amerika Birleşik Devletleri'ne göre Afgan ordusunun ve güvenlik güçlerinin sayısının 70.000'i geçmemesi gerekiyordu. Ayrıca Afgan kuvvetlerine modern silahlar ve savaş uçaklarını kullanma fırsatı da verilmedi. Afganistan gibi dağlık bir ülkede böyle bir zayıf ve eli kolu bağlanan bir ordunun güvenliğinin sağlanması mümkün değildi. Barack Obama ABD başkanı olarak seçildiğinde ilk verdiği karar, 2014 yılına kadar tüm güçlerini Afganistan'dan çekmekti. ABD güçlerinin çekilmesi ile Afganistan ordusunda asgari bir boşluğun oluşacağını ve bu boşluğun da iki şekilde doldurulması gerektiğini söylemişti. İlk alınan kararda ise Afgan güvenlik güçlerinin asker sayısının artırılması, bu sayının 300.000'e çıkarılmasıydı. Aynı zamanda bu güçlerin askeri eğitim almalarının yanı sıra güçlü ve modern silahlara da erişebilmeleri gerekçesiydi. Amerika'nın bir sonraki kararı Proteus Doktriniydi. Amerikalı Gazeteci David Pertois, yabancı askeri güçlerin ayrılmasından sonra ortaya çıkan askeri boşluğu doldurmaya yönelik bir plan önerdi. Bunun mantığı "kırsal bölgenin güvenliğini sağlamak için kırsal bölgede yaşayan insanların silahlandırılması gerektiği" idi. Bu plan çerçevesinde Sovyetler Ordusu'na ve Taliban'a karşı savaşan (1994-2001) Dayak ve DDR süreci sonucunda silahsızlandırılanların yeniden silahlandırılması gerektiği ABD, 2014 yılında Taliban'a karşı kara savaşını sonlandırdı ve rolünü Afgan güçlerine yönelik eğitim, teçhizat ve hava desteğine yöneltti. Böylece ABD ve NATO, asker sayısını (140.000)'den (14.000)'e düşürdü ve kara savaşını tamamen Afgan kuvvetlerinin kendilerine bırakmıştır.

Kara savaşının tamamı Afgan kuvvetlerinin kendilerine bırakıldığında, Afgan hükümeti yerel Afgan kuvvetlerinin sayısını artırmaya karar verdi. "Yerel kuvvetler

oluşturma planı" çerçevesinde bu güçlere askeri eğitim verildi ve bunların İçişleri Bakanlığı çatısı altında çalışması gerektiğini bildirdi. Ancak Afgan hükümeti yerel komutanları kontrol edemedi. Yerel komutanlar, maaş ve savaş teçhizatı eksikliği nedeniyle halktan zorla para alıyorlardı. Yerel güçlerin halka şiddet içeren davranışları halkla hükümet arasında mesafe oluşmasına neden oldu ve bunun sonucunda halk Taliban'a yöneldi. Tabii şunu da söylemek gerekir ki bazı alanlarda yerel güçlerin bazı başarıları oldu. Afgan hükümetinin verdiği bilgiye göre 2014-2018 yılları arasında Taliban'a karşı yürütülen savaşta yaklaşık 45.000 Afgan gücü hayatını kaybetmiş, binlerce kişi ise güvenlik güçleri saflarından ayrılmıştır (Taşkın, 2010). Ayrıca çeşitli kaynaklar Afgan ve Amerikalı hükümet yetkililerini Afgan kuvvetlerinin sayısı konusunda yalan söylemekle suçluyordu. Afgan hükümeti ve Amerikalı yetkililer Afgan kuvvetlerinin sayısının 350.000 olduğunu söylüyordu. Bu rakam asla mevcut değildi. Afgan yetkilileri Amerika'dan para aldıkları için bu rakamı söylüyordu. Bazı Afgan güvenlik yetkililerine göre Afgan kuvvetlerinin sayısı 150.000'i geçmiyordu ve bunların ancak %20'si savaşa iradesine sahipti. Eşref Gani hükümetinin maliye bakanı Halid Payandeh ve bazı Afgan yetkilileri, Afgan ordusunun sayısının 100.000'den fazla olmadığını iddia ediyordu. Afgan yetkililerin Amerika'dan para aldıkları için bu rakamı 350.000 olarak bildirdiklerini söylüyordu (Cleveland, 2004). Afgan güvenlik güçlerinin saflarında yer alan kişiler vatan sevgisinin yerine bu işi gelir getirici bir iş olarak görüyordu. Ancak Taliban, savaşlarını "Cihat" olarak değerlendiriyordu ve savaşçıları Mücahit olarak adlandırıyor, böylece onlara savaşa morali veriyordu. Başka bir deyişle Taliban savaşçıları para ve maddi ayrıcalıklar yerine bir fikir ve ideoloji için savaştıklarını öne sürüyordu. Mücadele ruhu açısından Taliban savaşçıları Afgan askeri güçlerine göre daha üstün bir konumdaydı. Güvenlik güçlerinin geçimini sağlayanlar olarak gösterilmesi, hükümetin üst kademeleri arasında yaygın yolsuzluk, Karzai ve Ghani'nin, Taliban'a karşı yanlış politikaları, Afgan ordusunun hükümet yetkilileri tarafından siyasallaştırılması ve Amerikan kuvvetlerinin bu gruba yönelik hava operasyonlarının durdurulması Afgan askerlerinin moralini olumsuz etkilemişti. ABD Princeton Üniversitesi'nde halkla ve uluslararası ilişkiler profesörü olan Frank van Hippel'in şu tespitleri dikkat çekicidir. Afgan ordusu, NATO askeri güçlerine kendi hükümetlerinden daha fazla güveniyordu. NATO askeri güçleri Afganistan'dan yaklaşık 10.000 asker çekmişti, geride ise yaklaşık 20.000 asker kalmıştı. Bunlar ise

ABD elçiliğinin güvenliğini sağlıyordu. Bu askerlerin geri çekilmesinden sonra Afgan ordusu savaşa azmini kaybetti (Çakmak, 2013). Afganistan dağlık yapısı nedeniyle (gerilla) savaşa elverişlidir. Böyle bir ülkenin güvenliğinin sağlanması için ordunun niceliğinden daha çok niteliği önemlidir. Başka bir ifade ile sayısı çok maaşı da yüksek ve işe yaramayan orduya sahip olmaktan, küçük fakat modern silahlarla donatılmış bir orduya sahip olmak ve güçlü bir hava kuvvetine sahip olmak Afganistan'ın güvenliğini sağlamak için daha yararlı olacaktır. Bu 20 yılda Amerika Birleşik Devletleri bir yandan gelişmiş ve modern silahlarla donatılmış güçlü bir ordunun kurulmasını engellerken, diğer yandan da isteğe bağlı seçeneklerle motive ve vatansever bir ordunun kurulmasını istemiyordu. Böylece Afgan ordusu Taliban'ın saldırılarına karşı koyamadı ve bunun sonucunda Taliban savaşçıları Afganistan'a hakim oldu.

5.2 Savaşın Maliyeti

Watson Enstitüsü ve Brown Üniversitesi'nin 11 Eylül sonrasında ABD'nin savaş harcamaları üzerine yaptığı araştırmada, ABD'nin bu savaşta 6 trilyon dolar harcadığını, bu süreçte 800 bin kişi hayatını kaybettiğini ve Amerika Birleşik Devletleri tarihinde Afganistan'daki savaşın en uzun savaş olduğu belirtilmektedir (Çakmak, 2013). Afganistan'daki savaşta devasa ekonomik maliyetlerin yanı sıra 2400 Amerikan askeri öldürülmüş ve 20589 Amerikan askeri de yaralanmıştır. Aralarında Amerikan ve NATO askerlerinin de bulunduğu 62124 Afgan ordusu ve binlerce masum insan katledilmiştir. 2019'da Washington Post, Afganistan'daki savaşla ilgili gizli belgeleri içeren 2000 sayfalık bir rapor yayınladı. Bahsi geçen belgelerde Amerikalı yetkililerin çoğu, Afganistan'daki savaşı kaybettiklerini itiraf etmiş ve bu savaşın kaybedilmesinin sebebini Amerikan halkına verilen yanlış bilgilerin neticesinde olduğu belirtilmiştir. Amerikalı yetkililer Afganistan'daki savaşın ekonomik maliyetlerine ilişkin çok yanlış bilgiler vermiştir. Uzun bir aradan sonra Amerikan yetkilileri ve Amerikan milleti şu soruların cevaplarını arıyorlardı: Afganistan'daki savaşta milyarlarca dolar harcayıp on binlerce askeri öldürerek neyi başardık? Ve bu savaşı nasıl bitireceğiz? Donald Trump Amerika Birleşik Devletleri Başkanı seçildiğinde Amerikan halkına Amerikan tarihindeki en uzun savaşı sona erdirmeye sözü vermiştir. Trump'ın bakış açısına göre Afganistan'daki savaş Amerika için aptalca bir savaştı ve hiçbir ekonomik faydası yoktu. Trump bir iş adamıydı ve

meselere ekonomik ve ticari açıdan bakıyordu. Trump alaycı bir şekilde şunları söyledi: "Afganistan'daki savaş bir zamanlar Sovyetler Birliği'ni Rusya'ya indirgemişti, eğer bu savaşa son vermezsek Amerika Birleşik Devletleri'ni Rusya'nın durumuna çevirecek. Trump'ın Afganistan'daki savaşın ekonomik maliyetlerine ve Afganistan'daki savaşın Sovyet Kızıl Ordusuna nasıl diz çöktürdüğüne ve Sovyetler Birliği'ni nasıl parçaladığına dair çok şeyler söylemişti. Ekonomi, gücün temel parametrelerinden biridir ve yaşadığımız çağda güç ve ekonomi birbirleri için lazım ve mecburdur. Amerika'nın Afganistan'daki savaştan ekonomik çıkar sağlamak yerine savaşta milyarlarca dolar harcaması, Amerikalı vergi mükelleflerinin tepkisine neden olmuştu. Afganistan'daki savaşta sadece Amerika ve vatandaşları zarar görmedi, Aynı zamanda Afganistan'daki savaşa katılan her ülke için zarar oluşmuştur. Amerikan kuvvetlerinin çekilmesinin ardından Başkan Joe Biden, Amerika'nın Afganistan'daki savaşta her hafta 300 milyon dolar harcadığını açıkladı (Bektaş, 2007). Amerika, savaşın ekonomik gideri ve insan hakları ihlalleri nedeniyle vatandaşlarının ve dünya kamuoyunun baskısı altındaydı. Bu nedenle Afganistan'da savaş bataklığında boğulmak yerine Taliban ile anlaşma yapmayı kabul etmeye ve hatta Taliban'ın yeniden iktidara gelmesine razı olmuştu. Amerika'nın hedefi Afganistan'daki en uzun savaşa mümkün olan her şekilde son vermektir.

5.3 Taliban'ın Mali Kaynaklarının Kesilmemesi ve Amerika'nın Savaş Sırasındaki Hataları

Amerika, Taliban'a karşı savaşta daha çok Taliban savaşçılarının öldürülmesine ve tutuklanmasına odaklanmıştı ve mali kaynaklarına yönelik ciddi önlemler almamıştı. Taliban'ın mali kaynaklarına karşı mücadele konusunda ABD ile Afgan hükümetinin görüşleri farklıydı. Taliban, dış desteğin yanı sıra uyuşturucu kaçakçılığından da milyonlarca dolar gelir sağlıyordu ve bu parayla savaşmak için silah satın alıyorlardı (Bush, 2001). Amerika'nın Afganistan'daki varlığının nedenlerinden biri de uyuşturucu ekimi, üretimi ve kaçakçılığına karşı mücadeleydi. Ancak Afganistan, uyuşturucu kaçakçılığının ekimi ve üretimi açısından dünya ülkeleri arasında ilk sıralarda yer almıştı. Kaynakların çoğu Taliban yönetimindeki bölgede uyuşturucu kaçakçılığını, yetiştiriciliğini ve üretiminin çokluğundan bahsetmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 2019 yılında Şangay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nde yaptığı

konuşmada Taliban hakkında şunları söylemiştir. Taliban, uyuşturucu kaçakçılığının yapıldığı adresten aldığı paralarla savaş kabiliyetini güçlendirmiştir. Bu grubun zayıflatılması için bölge ülkelerinin uyuşturucu ticaretine karşı ortak hareket etmeleri gerekiyordu (Bush, 2002). Uyuşturucu gelirinin yanı sıra bazı ülkeler, Taliban'a askerlerine saldırmamaları için para veriyorlardı. WikiLeaks'in yayınladığı bilgiye göre, İtalyan hükümeti, Taliban'a kendi askerlerine saldırmaması karşılığında bu gruba para vermişti (Valentina, 2010: 29). Ayrıca Taliban kendi yetki alanındaki insanlardan zekat ve ondalık topluyor ve arabaların geçişinden vergi topluyordu. Bunların yanı sıra Taliban, Afganistan'ın yeraltı kaynaklarını kullanarak çok büyük bir gelir elde ediyordu. Sovyetler Birliği ile Mücahidler arasındaki savaştan sonra Afganistan'da çok sayıda silah kalmıştı ve bu silahlar bunlar için bir ganimetti, bununla beraber resmi Afgan hükümeti sınırlarını kontrol edemiyordu ve bu nedenle Afganistan silah kaçakçılığının merkezi haline gelmişti. Paranın bulunmasıyla birlikte Afganistan'da her türlü silahı temin etmek kolaylaşmıştı. Taliban gelirlerini silah satın almak ve egemenliklerini güçlendirmek için kullanıyordu. Savaş sırasında ABD, çok büyük hatalar yapmıştı, Taliban bu fırsatları kullanarak kendine asker topluyordu. Bu hatalar arasında masum insanların öldürülmesi, insanların mahremiyetine müdahale edilmesi ve Amerikan askerlerinin Afgan halkının kutsallıklarına saygısızlık etmesi vardı; ancak ABD daha sonra hatalarını fark etti ve bunları tekrarlamamaya çalıştı. Örneğin 2012 yılında Amerikan askerleri Bagram Hava Üssü'nde Kur'an- Kerim'i yakmıştı. Bu olayın ardından ülke genelinde insanlar Amerika'ya karşı gösteriler başlattı ve bunun sonucunda 35 kişi hayatını kaybetti. O dönemde Amerikan hükümetinin başı olan Barack Obama, Afganistan halkından ve hükümetinden özür diledi. Bu tür olaylar defalarca tekrarlandı. Ayrıca savaş sırasında Amerikan askerlerinin Afgan kadınlara tecavüz eylemleri de olmuştur (Rubin, 2013: 59-60) Amerikan savaş stratejisinde, bir Taliban ve El Kaide savaşçısını öldürmek için acil durumda 5 sivilin öldürülmesine izin verilmişti. Amerika defalarca terörist bahanesiyle sivilleri hedef almış, bazen Afganistan güvenlik güçleri de hedef alınmıştır. Savaş sırasında sivillerin öldürülmesi Afgan hükümetinin ve halkının öfkesine neden olmuştur. Taliban, Amerikan askerlerinin hatalarını Afgan halkının zihniyetini değiştirmek için kullandı ve bunun sonucunda Afgan halkının bir kısmını ABD'ye ve onun desteklediği hükümete karşı yürüttüğü savaşın meşruluğuna ikna etti. Taliban, yaptığı propaganda sonucunda

Afganistan kırsal halkının desteğini kazandı ve bu destekle konumunu her geçen gün güçlendirdi.

5.4 Afganistan Hükümetinde Yolsuzluk ve Irkçılık Önyargıları

Uluslararası toplum ve ABD'nin desteğiyle oluşturulan hükümet, devlet kurumlarındaki yolsuzluklarla mücadele etmediği gibi, bizzat kendileri bu işe dâhil olmuştur. Konu ile ilgili Afganistan'ın eski Cumhurbaşkanı Hamid Karzai şunları söylemiştir, Rüşveti kabul ederseniz parayı yurt dışına transfer etmeyin, kendi ülkenize yatırım yapın. Saadi'ye göre, eğer bir kral bir rüşvetçinin bahçesinden bir elma yerse, hizmetçileri ise o bağı ağaçlarını kökünden söker. Bir ülkenin hükümetinin başı, rüşveti normal bir davranış olarak görüyorsa, onun elinden ne beklenmelidir? Bu nedenle Afganistan halkına yapılan yardımlar gerektiği gibi dağıtılıp hak sahiplerine verilmedi. Hükümet yetkilileri, yabancı bağışçıların işbirliği ile Afganistan'ın yoksul halkına verilen parayı ülke dışı bankalardaki hesaplarına aktardılar. Yolsuzluk açısından Afganistan, dünyadaki yolsuzluk ülkeleri listesinde ilk sırada yer aldı. Ülkenin yargı kurumlarındaki yolsuzluk zirveye ulaşmıştı. Örneğin, 100 TL değerinde olan bir davada kazanmak için 100TL'yi mahkemelerdeki yargıçlara rüşvet olarak vermek gerekirdi. Bu nedenle Afgan vatandaşları sorunlarını, Taliban'ın şeriat mahkemelerindeki yargı kurumlarında çözüyordu. Yolsuzluğun yanı sıra işsizlik oranları %50'nin üzerinde ve okuma-yazma oranları %40'ın altındaydı. Milyarlarca dolarlık yardıma rağmen Afganistan halkının yarısı yoksulluk sınırının altında yaşıyordu ve işsizlerin çoğunu da gençler oluşturuyordu. Afgan üniversitelerinde modern tarım dersleri verilse de modern üretim araçlarının olmayışı nedeniyle gençler işsiz kalmıştı. Bunlarla birlikte ırkçılık da devlet dairelerinde zirveye ulaşmıştı. Bir kurumun başkanı hangi ırktan ise, o ırktan kendi insanlarını işe almaya çalışırdı, işe giriş sınavlarında yeterli not almalarına rağmen Türkmenler soyları nedeniyle işe alınmıyordu, bu da gençlerin Taliban grubuna katılmasına neden oluyordu. Hükümet millete temel hizmetleri sağlayamadığı için, hükümet yetkilileri, yardım edilen parayı yurt dışına aktarıyorlardı, bu da insanların zoruna giderek Taliban'a yönelmelerine yol açıyordu. Başka bir deyişle, Afganistan yöneticilerinin yolsuzluğu nedeniyle dış yardımların, yoksulluğun azaltmaması, Afganistan halkına ve gençlerine iş yaratmaması, eğitim için kullanılmaması, halkı bilinçli veya bilinçsiz olarak Taliban

grubuna yönelmesine neden olmuştur. Afgan hükümetindeki yolsuzluk, Taliban'ın iktidara gelmesindeki ana faktörlerden biri olmuştur ve yolsuzluk bir termit gibi Afgan hükümetini zayıflattı ve sistemin çökmesine yol açtı.

5.5 Devlet Sisteminin Kurulmasında ve Hukuk Dışı Hükümetlerin Oluşumunda Afganistan'da Yaşanan Gerçeklerin Dış Dünyada Yansıtılmaması

Bonn Konferansı'nda Afganistan Anayasası ekseninde oluşan hukuki ve siyasi düzen, Afgan toplumunun düzen ve yaşam tarzlarıyla uyumlu değildi. Bu nedenle anayasa Afganistan sorununu çözmek yerine ülkede siyasi krize yol açmıştır. Bu Anayasa'ya göre cumhurbaşkanı, silahlı kuvvetlerin başıdır ve aynı zamanda devletin yürütme, yasama ve yargı alanlarında cumhurbaşkanı yetkilere sahipti. Ama cumhurbaşkanı gibi halkın oyu ile seçilen başkan yardımcıları hiçbir yetkiye sahip değildi ve bunların yeni bir parti oluşturma yetkileri de ellerinden almıştı. Bu nedenle Afganistan parlamentosunda hiç bir partinin sözü geçmiyordu, diğer kamu görevlileri sadece bir sembolden ibaretti. Parlamento, devlet sisteminin gözü kulağı ve kendi hükümetinin yolsuzluklarını engellemesi gerekirken, hükümetin yolsuzluklarına ortak oldular. Afganistan çok farklı ırklardan oluşan bir ülke olduğu için hiçbir ırk çoğunluğu oluşturmuyor ve demokratik süreçlere dayalı olarak hiçbir ulus tek başına iktidar olamıyordu. Bu nedenle etnik grupların liderleri birbirileriyle müttefik olmak zorunda kalırdı. Dönemin Amerika temsilcisi ve büyükelçisi Zulmay Halilzad'ın Afgan Anayasası ekseninde kurduğu düzende hükümetin başkanı Peştun, yardımcıları ise diğer etnik ırklardan oluşmaktaydı. Ancak başkan yardımcılarının sembolik olmaları ve hiçbir konuda yetki sahibi olmamaları ülkede siyasi istikrarsızlığa yol açmıştı. Seçilen cumhurbaşkanı yardımcıları sadece kendi ırkının temsilcisiydi başka ırkları hiç önemsemezdi. Bu durum ülkede siyasi krize yol açmıştı. Örneğin Hareket Partisi lideri Mareşal Abdul Rashid Dostum, Muhammed Eşref Gani'nin 2014 seçimlerini kazanmasında büyük rol oynamıştı, ancak Eşref Ghani, Dostam'a yönetim işlerinin iletilmesi konusunda yeterli yetkiyi vermemişti ve Ghani'nin bu davranışı, Dostum'un destekçilerinin hükümete karşı soğuk davranmasına neden olmuştur. Kısaca Taliban sonrası siyasi sistem etnik ve siyasi grupları hükümet çatısı altında toplayamamıştı, bazı etnik ve siyasi gruplar hükümette varlıklarını göremeyince

hükümeti yıkmaya çalışmışlardır. Afganistan'daki iktidarın zayıflığı halkın Taliban'ı desteklemeye yöneltmiştir. Afgan hükümetinin meşruiyetini zayıflatan diğer faktörlerden biri de seçimlerde yapılan hilelerin neticesinde meydana gelen hukuk dışı hükümetlerin kurulmasıydı. 2009'da yapılan seçimlerde Yüksek Seçim Kurulu, Hamed Karzai'yi cumhurbaşkanı olarak ilan etmiş ancak, Hamid Karzai'nin baş rakibi Dr. Abdullah Abdullah seçim sonuçlarını kabul etmemiştir. Uluslararası toplumun baskısıyla Yüksek Seçim Kurulu yapılan seçimde hile yapıldığını kabul ederek seçimin yeniden yapılacağını duyurmuştur. Bunun akabinde ikinci tür seçimi başlamadan önce Dr. Abdullah Abdullah ile Hamid Karzai'n aralarında anlaşarak Dr. Abdullah Abdullah ikinci tur seçimine katılmayacağını açıklamıştır. Hamid Karzai'nin rakibi olmadığı için yüksek seçim kurulu onu cumhurbaşkanı olarak kabul etti (Williams, 2008: 1116). 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminde ilk turda hiçbir aday elli artı bir oyu kazanamadı, bunun neticesinde Anayasaya göre seçim ikinci tura gitmişti. İkinci turda önde gelen adaylarda ikisi Mohammad Ashraf Ghani Ahmadzai ve Abdullah Abdullah yarıştı bu turda yüksek seçim kurulu Muhammed Eşref Gani'yi daha çok oy aldığını açıkladı ama Abdullah Abdullah, seçimde hile yapıldığı gerekçesiyle seçim sonucunu kabul etmediğini açıklamış ve bu sonuç ülkede yeni kargaşalar çıkarmıştır. ABD müdahale ederek Dışişleri Bakanı John Kerry, iki aday arasında arabuluculuk yapması için Afganistan'a göndermiş, böylece siyasi krize geçici olarak son verilmiştir (Armitage ve Berger, 2010: 30). John Kerry'nin planına göre ülkenin cumhurbaşkanı olarak Muhammed Eşref Gani, icra kurulu başkanı olarak da Abdullah Abdullah atanmış, bakanlıklar iki aday arasında eşit olarak paylaşılmıştır. Milli Vahdat Hükümetinin kurulmasında Afganistan anayasası bir kenara bırakılmış, hem Ghani hem de Abdullah devlet yürütme yetkisine sahip olmuş, bir devlette iki yönetici asla imkansız ve kabul görmeyen bir duruma neden olmuştur. Bu nedenle çoğu zaman anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır (Stefan, 2011: 8). 2019 seçimlerinde de aynı senaryo tekrarlanmış ve halkın oyuna hiçbirine tam yetki verilmemiştir. ABD'nin baskı ve arabuluculuğu neticesinde ve yapılan anlaşmaya göre hükümetin başına Muhammed Eşref Gani, Yüksek Ulusal Uzlaşma Konseyi'nin başına da Abdullah Abdullah getirildi (Barbara, 2009: 123). Milli Vahdat Hükümeti, Amerika'nın baskısıyla anayasaya ve halkın iradesine aykırı olarak kurulduğu için hukuki hiçbir meşruiyeti olmamıştır. Öte yandan Milli Vahdat Hükümeti halka verdiği sözleri yerine getirememiş, güvenlik kurumlarını siyasallaştırarak güvenlik sektörünün bakanlıkları

iki kişiden emir almış, bir bakan bir idareci, diğer bakan da başka bir kişiyi aynı makama idareci olarak atadığı için bu durum hükümette kargaşaya sebep olmuştur. Taliban da hükümetin meşruiyetini sorgulamış ve bu hükümetle ciddi bir müzakere yapılmamıştır. Çünkü hükümet, halkın oyuyla değil ABD tarafından kurulmuş, dolayısıyla hükümetin hukuki ve siyasi meşruiyetinin olmaması Taliban'ın yeniden iktidara gelmesindeki diğer temel faktörlerden biri olmuştur.

5.6 Taliban'ın Savaş Taktikleri ve Irkçılık Politikalarındaki Değişiklikler

2001 yılında Taliban rejiminin yıkılmasına rağmen faaliyetlerini ülkede ayakta tutmuşlardır. Afganistan'ın dağlık bir bölge olması nedeniyle Taliban grubu gerilla savaşına yönelerek "vur kaç" yöntemini kullanıyordu. Taliban'ın savaş taktiklerinin merkezinde yol kenarlarına mayın döşemek, hükümet yetkililerine suikast düzenlemek, intihar saldırıları gerçekleştirmek, kendi gruplarına bağlı olan kişileri Afganistan hükümet sisteminin içerisine yerleştirmek ve bu kişiler tarafından operasyonlar gerçekleştirmek şeklinde özetlenebilir. Taliban, bu canlı saldırılar neticesinde NATO askerlerine ve Afgan güçlerine çok büyük kayıplar yaşatmıştır. İlkbahar, yaz ve sonbahar aylarında Taliban, Afgan ve yabancı güvenlik güçlerine karşı savaşlarını şiddetlendirirdi, kış sezonunda ise asker toplayarak onları savaşma taktiklerini öğretirdi. 2001 yılında Taliban'ın devrilmesinin ardından Amerika Birleşik Devletlerinin baskısı ve uluslararası toplumun desteği ile Afganistan'da liberal demokrasi rejimi kuruldu. Bu rejimde demokratik haklar arasında medya özgürlüğü, insan hakları, kadın hakları, siyasi partilerin ve sivil kurumların faaliyetleri yer almıştı. Ancak Taliban bu değerleri, halk içerisinde hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullandı, medya özgürlüğünü kullanarak bir yandan güç gösterisi olarak operasyonlarını Afganistan halkının ve dünyanın dikkatine sunarken diğer yandan da yabancı güçlerin masumlara karşı işlediği suçları onların meşruiyetine zedelemek için kullanıyordu. Taliban, söylem açısından yabancı güçlerin varlığını işgal olarak değerlendiriyordu ve onlara karşı savaşmayı "Cihad" olarak ilan etmişti. Böylece Afgan halkının bir kısmı bu grubun propagandasından etkilenerek onlara yönelmiştir. Taliban, her müzakere ve platformda yabancı güçlerin geri çekilmesini ve bir "İslam Devleti" kurulmasını kırmızı çizgileri olarak değerlendiriyordu (Stefan, 2011: 8).

Taliban açısından Afgan hükümeti hiç bir yetkiye sahip değildi. Bu nedenle Afgan hükümetiyle hiçbir zaman ciddi bir müzakere yapmamıştır. Taliban, savaşı ülke geneline yaymak için savaş taktiklerinin yanı sıra ırkçılık politikalarını da değiştirdi. Başlangıçta Taliban örgütünün Peştun halkından oluştuğu iddia ediliyordu. Çünkü bu grubun liderleri ve savaş komutanlarının tamamı Peştun'du. Bu yüzden hedeflerine ulaşmak için ülke genelinde ve savaştıkları her yerde buldukları bölgeden savaş komutanını seçiyordu. Hangi ırktan olması hiç mühim değildi. Bu taktiği kullanarak Özbekleri, Türkmenleri ve Tacikleri saflarına kattı, böylece yetki alanını genişleterek varlığını güçlendirdi. Örneğin Taliban, Tacikleri saflarına katarak Badakhshan şehrini ele geçirmiş bu bölgede çoğunluğu tarikatlardan oluşturmuştur. Taliban iktidara geldikten sonra ordunun başına Qari Fasihuddin adına Tacik Bedahşani'yi atamıştır. Bu örgüt, Afganistan'daki varlığını operasyon, etnik politika değişikliği ve kendi yönetiminin olduğu yerde kanunların uygulanması yoluyla sağlamlaştırmış ve her geçen gün yönetim alanını genişletmiştir. Sonuç olarak Taliban'ın Afganistan'da yeniden iktidara gelmenin zeminini sağlamıştır.

5.7 Bölgede Ülkelerinin IŞİD'le Mücadele Başlığı Altında Taliban'a Verdiği Destek

2014 yılında Ortadoğu'da Irak ve Şam İslam devletlilerinde (IŞİD) ortaya çıkmıştır. Hilafet ideolojisi adına DEAŞ savaş politikasını başlatmış, aynı zamanda IŞİD, tüm İslam ülkelerini İslam ülkesi "Darülislam" ve liderini de dünyadaki tüm Müslümanların lideri olarak kendilerini belirlemiştir. IŞİD her İslam ülkesini kendi vilayeti olarak kabul ederek kendine göre valiler atamıştır. Ortadoğu ülkelerine kendince isimler koymuştur. İran, Afganistan, Pakistan ve Çin'in bir bölümünü "Horasan Eyaleti" olarak adlandırmıştır. 2015 yılında da Horasan şubesini faaliyete geçirmiştir. Pakistan Taliban'ının lideri Hafız Saeed, Afganistan'da IŞİD bayrağını dalgalandıran ilk kişi olduğu için Horasan şubesinin valisi olarak atanmıştır (Steve, 2013). IŞİD'in maddi güce sahip olması ve Taliban lideri Molla Muhammed Ömer'in 2 yıllık bir gizlilikten sonra öldüğünün duyurulması, Abdül Rauf Hadim'in de aralarında bulunduğu bazı Taliban yetkililerinin ve komutanlarının IŞİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi'ye biat etmelerine neden olmuştur. Ancak Taliban'ın o dönemdeki lideri IŞİD'i bir tehdit olarak gördüğü için biat etmemiş ve o dönemde Taliban ve

DEAŞ savaşçıları Afganistan'ın uzak ve dağlık bölgelerinde faaliyet gösteren bu iki grup birbirine düşman gözüyle bakmıştır (Navin, 2010: 217). 11 Eylül olayının ardından Rusya, Çin ve İran, El Kaide ve Taliban'ı Ortadoğu'da çok büyük bir tehdit olarak gördükleri için ABD ve NATO'nun yürüttüğü savaşa destek vermiştir. Örneğin Rusya, Kırgızistan'da ve Özbekistan'da ABD askeri üslerinin kurulmasına engel olmamış, El Kaide ve Taliban'ın yenilgisinden sonra Amerika Afganistan'ı terk etmemiş ve varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum İran, Rusya ve Çin'i endişeye sevk etti ama, Amerika'nın Afganistan'da varlığının sürdürmesini terörizme karşı mücadele olarak nitelendirmiş fakat Amerikan varlığını sürdürmesini terörün ortadan kalkmasına değil, artmasına yol açmıştır (Belasco, 2014). Örneğin 2001 yılında El Kaide sadece Afganistan'da faaliyet gösteriyordu. Eski Afganistan hükümetinin güvenlik kurumlarının bilgilerine göre Afganistan'da 21 terör örgütü faaliyet gösteriyordu (Navin, 2010: 222).

Yabancı güçlerin Afganistan'a gelmesi ile terör örgütlerinin azalması yerine daha da çoğalmış, bu da bölgedeki ülkelerinin çoğunu endişelendirmiştir. Afganistan IŞİD için hayati önem taşıyordu. Çünkü IŞİD, Afganistan'a hakim olduğunda Orta Asya, Rusya, Çin ve İran ülkelerine kolaylıkla nüfuz edebilecekti. 2014'ten sonra Afgan ordusu Taliban'la savaşmaya başlamış, tam da bu sırada IŞİD de faaliyete geçmiş ve Afganistan ordusu bu iki örgütle savaşma gücünü bu dönemde kendinde bulamamıştır. Ayrıca Rusya, Çin ve İran, Afganistan'da askeri varlığı bulunan ülkelerin bölge ülkelerini istikrarsızlaştırmak için IŞİD'i beslediğini düşünüyordu. Örneğin İran ve Rusya, Afganistan'da askeri varlığı bulunan yabancı ülkeleri defalarca IŞİD'i desteklemekle suçlamıştır (Woodward, 2010: 21-22). IŞİD'in Horasan kolunun Afganistan'daki faaliyetleri İran, Rusya, Çin ve Orta Asya ülkeleri gibi ülkelerin toprak bütünlüğüne ve ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Afganistan hükümetinin güvenliği ABD ve NATO'ya bağlı olması nedeniyle bölge ülkeleri kendi sınırlarını korumak için Taliban'ı destekleyerek onlarla işbirliğine yapmıştır. Rusya, Çin ve İran açısından bakıldığında Taliban hem ideoloji hem de performans açısından IŞİD ile farklı düşünceye sahipti. Taliban, IŞİD'den farklı olarak Afganistan coğrafyasında İslam Emirliği'ni kurmak istiyordu ve komşu ülkelerinin topraklarına göz dikmemiştir. Ayrıca Taliban savaşçılarının çoğunluğu Afgan halkı olup mezhep açısından da Hanefi'dirler (Navin, 2010: 218). Rusya, Çin ve İran, Afganistan'daki

yabancı güçlerin varlığı göz önüne alarak, "daha kötünden kötüsünü seç" ve "düşmanımın düşmanı dostumdur" mantığıyla IŞİD'e karşı Taliban'ı desteklediler. IŞİD'in Afganistan'ın uzak bölgelerindeki faaliyetleri Taliban'ın işini biraz zorlaştırdı fakat, IŞİD'in Afganistan'da olan faaliyeti komşu ülkelere yönelik bir tehditti. Bu ise Taliban için bir fırsat haline geldi. Yani bölge ülkeleri Taliban'ı IŞİD'e karşı destek veriyordu ve bu desteklerin sayesinde IŞİD'e karşı savaşta başarı ve kazanımlar elde etmiştir. ABD bile Afganistan'ın doğu illerinde IŞİD'in yenilgiye uğratılmasında Taliban'ın olumlu rolünün olduğunu kabul etmiştir. Onlara göre Taliban, o dönemde terör örgütü değil de teröristleri ortadan kaldıracak olan bir gurup olarak görülmüştür. Taliban'ın IŞİD'e karşı mücadelesi ve bölge ülkelerinin onlara verdiği destek, bir yandan Taliban'ı savaş alanında güçlü kılarken, diğer yandan onlara uluslararası meşruiyet kazandırmıştır.

5.8 ABD Dış Politikasında Düşmanı Değiştirmek ve Taliban'a Karşı "Yatıştırma Politikası" İzlemek

Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Savaşından sonra Amerika'nın kurucusu George Washington'un "izolasyonculuk" politikasından vazgeçerek Batı'nın liderliğini İngiltere'den almış ve egemenliğini "tek düşman" üzerine tesis ederek zamanla düşmanını değiştirmiştir. Bu bağlamda Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni düşman olarak görmüş ve Sovyetler Birliği ile rekabeti nedeniyle müttefiklerini kendi safına yerleştirmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Amerika kendine başka bir düşman bulmaya çalışmış, Amerika yazarı Huntington, Medeniyetler Çatışması adlı kitabında diğer medeniyetlerle birlikte İslam'ı da Batı medeniyetinin düşmanı olarak tanıtmıştır. Bu çerçevede "dini terörizm, İslami terörizm, uluslararası terörizm" gibi kelimeler Batı'nın siyasi literatürüne girmiştir. 11 Eylül olayıyla birlikte İslamı "düşman" olarak ilan etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Bush'un "önleyici savaş" doktrini ve terörle mücadele ekseninde, Afganistan ve Irak dahil üzere dünyanın farklı bölgelerine müdahalede bulunmuştur. 20 yıl boyunca Afganistan'da kendi askeri gücünü konumlandırmıştır ABD terörle ve diğer uluslararası sorunlarla mücadele ederken Çin, "ekonominin küreselleşmesini" kullanarak ekonomisini büyütüştür. Çin'in ekonomik gücü askeri ve siyasi gücünü de beraberinde büyütüştür. Bu durum Amerika Birleşik

Devletleri'nde ciddi endişelere yol açmıştır. Barack Obama yönetiminden bu yana Çin, yavaş yavaş ABD'nin ekonomik rakibi haline gelmiştir. Donald Trump, yeni ticaret politikalarına dayalı olarak Çin'e karşı ekonomik bir savaş başlatmıştır (Lindsay, 2011: 772). Joe Biden'ın hükümetine göre ise Çin, Amerika'nın birinci sınıf rakibi olarak görülmektedir (Beyaz, 2016). Çin'in tehditlerine karşı kendisini güçlendiren Amerika, Taliban'a karşı "yatıştırma politikasını seçmiş ve Taliban'a "büyük vedalar" ile Afganistan'daki savaşı bitirme kararı almıştır ABD'nin Taliban'ı ödüllendirme karşılığında yatıştırma politikasının amacı, Taliban'ı Afgan hükümetiyle uzlaştırarak aralarında barışı sağlayarak kendi askerlerine "onurlu bir çıkış" fırsatı sağlamaktır. Donald Trump iktidara geldiğinde Taliban'a koşulsuz görüşme teklifinde bulundu. Bu kapsamda Zulmay Halilzad, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Afganistan'daki özel temsilcisi ve ABD müzakere heyetinin başı olarak görevlendirilmiştir. İki yıl süren müzakerelerin ardından 29 Şubat 2020'de Amerika Birleşik Devletleri ile Taliban arasında Doha Barış Anlaşması imzalanmış, bu anlaşmada ABD, belirli koşulların yerine getirilmesi halinde Afganistan'ı 14 ay içinde terk etme sözünü vermiştir. Buna karşılık Taliban, müttefiki El Kaide de dâhil olmak üzere tüm terörist gruplarla bağlarını koparma ve terörist gruplarına Afganistan topraklarını ABD ve müttefiklerine karşı kullanmasına izin vermeme sözü vermiştir. Doha anlaşması çerçevesinde, iyi niyetin kanıtlanması ve Taliban üzerindeki baskının azaltılması amacıyla, 1.000 Afgan gücü karşılığında bu gruptan 5.000 Taliban askerlerinin hapisnedenen serbest bırakılması kararı imzalanmıştır. Ayrıca bu anlaşma doğrultusunda Taliban'ın mevzilerine yönelik operasyonunu durdurarak Afgan hükümeti ile Taliban arasında barış yapılmadan 11 Eylül'e kadar Afganistan'dan çekilme kararı alınmıştır (Beyaz, 2016). Yapılan bu anlaşma Taliban'a uluslararası meşruiyet kazandırmış ve Taliban'ın artık bir terör örgütü olmadığını göstermiştir. Öte yandan Afgan hükümeti ise Doha barış görüşmeleri sürecinde saf dışı bırakılmıştır. Halilzad bile Taliban'ı memnun etmek için Afgan hükümetiyle yapılan müzakerelerin ayrıntılarını paylaşmamış, anlaşmanın bir kopyasını o anda Afgan yetkililerine vererek okuduktan sonra tekrar onlardan geri almıştır (Hasib, 2017).

Amerika'nın bu eylemi Afgan hükümetinin meşruiyetini zedelemiştir. Uluslararası meşruiyetinin yanı sıra 5.000 mahkûmun serbest bırakılması ve Doha Anlaşması çerçevesinde Taliban'a yönelik hava operasyonlarının askıya alınması bu grubu

Afganistan hükümetine karşı güçlendirmiştir. Afgan hükümeti ile Taliban arasında barış anlaşması imzalanmadan önce Amerika, koşulsuz geri çekileceğini duyurmuştur. Taliban bu fırsatı değerlendirerek saldırılarını önce ilçelere, ardından illere yoğunlaştırmış ve şehirleri arka arkaya kontrol altına almıştır. Eşref Gani'nin kaçıışı Taliban'ın Kabil'e girmesine zemin hazırlamış ve sonuç olarak bu örgüt Afganistan'a ikinci kez hâkim olmuştur. ABD güçlerinin Afganistan askerlerinin gözü önünde düşmesi, Amerika'nın yatıştırma politikasının başarısızlığa uğramasına yol açmış ve ABD'nin onurlu bir geri çekilme stratejisi, "aşağılayıcı bir geri çekilmeye" dönüşmüştür ABD, Taliban'la Doha anlaşmasını imzalayarak cumhuriyetin ve Afganistan'daki Ghani rejiminin bittiğini göstermiştir. ABD ordusunun üst düzey yetkilileri, Savunma Bakanı Loyd Austin, Genelkurmay Başkanı General Mark Milley, ABD Silahlı Kuvvetleri Merkez Komutanlığı Başkanı General Mackenzie tarafından açıkça dile getirilerek bu strateji bir başarısızlık olarak nitelendirilmiştir. Mark Milley, Amerika'nın Afganistan'daki stratejik başarısızlığının son 20 yılda alınan kararların sonucu olduğunu söylemiştir. General Kenneth Mackenzie, Afgan hükümetinin çöküşünün temelini Doha Anlaşması'ndan kaynaklandığını belirtmiştir. Bu anlaşmanın imzalanması Afgan hükümeti ve askeri güçlerin üzerinde gerçekten yıkıcı bir etkisi olduğunu ifade etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanı Loyd Austin, Mackenzie'nin analizine ve görüşüne katıldığını belirtmiş ABD'nin Taliban'a yönelik hava saldırılarının durdurulacağını sözünü verdiğini de sözlerine eklemiştir. Bu nedenle Taliban'ın Afgan güvenlik güçlerine karşı güçlendiğini ve operasyonlarını yoğunlaştırdığını her hafta çok sayıda insanların hayatının kaybettiğini bildirmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Afganistan, coğrafi konumu ve stratejik önemi nedeniyle tarih boyunca pek çok dış müdahaleye maruz kalmış, bu da ülke içindeki siyasi ve toplumsal yapıyı derinden etkilemiştir. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD'nin Afganistan'a müdahalesi, Taliban'ın iktidardan düşürülmesine ve yeni bir siyasi yapının kurulmasına yol açmıştır. Ancak, yıllar içinde devam eden iç çatışmalar, yabancı müdahaleler ve Taliban'ın yeniden iktidarı ele geçirmesi, Afganistan'ın kalkınma ve istikrar çabalarını sekteye uğratmıştır.

Afganistan'ın siyasi tarihi, karmaşık ve zorlu bir süreçten geçmiştir. Birçok farklı dış müdahale ve iç çatışma, ülkenin istikrarını sürekli tehdit etmiştir. Taliban'ın yükselişi, Sovyetler Birliği'nin müdahalesi, ardından gelen iç savaşlar ve demokratik geçiş süreci, Afgan halkının uzun süreli bir barışa ulaşmasını engellemiştir. Hamid Karzai ve Ashraf Ghani gibi liderlerin yönetimleri, uluslararası yardımlar ve ekonomik reformlarla bazı başarılar elde etmiş olsa da iç ve dış tehditler, ülkenin istikrarını korumasını zorlaştırmıştır. Amerikanın müdahalesi sonucu birçok kadın çocuk öldürülmüş, birçok kimse sakat kalmıştır.

2. Amerikan müdahalesi, kısa vadede Taliban'ı devirmiş olsa da uzun vadede Afganistan'da siyasi istikrarı sağlamada başarısız olmuştur.

3. Ülkedeki ekonomik sorunlar, işsizlik ve yoksulluk oranlarının yüksekliği, halkın yaşam standardını olumsuz etkilemiştir.

4. Taliban'ın ikinci dönemi, Afganistan'ın uluslararası ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir, ancak ekonomik ve siyasi açıdan ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır.

5. Bölgesel ve uluslararası aktörlerin Afganistan üzerindeki etkisi, ülkenin geleceğini şekillendiren en önemli faktörlerden biridir.

6. 11 Eylül 2001’de gerçekleşen saldırılar, sadece ABD’yi değil tüm dünyayı derinden sarsmış ve terörizmin küresel bir tehdit olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Bu olay, ABD ve müttefiklerinin terörle mücadelede daha agresif adımlar atmalarına, küresel güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmelerine neden olmuştur. Ayrıca, ABD'nin iç güvenlik önlemleri özellikle Müslüman topluluklara yönelik ayrımcı uygulamaların artmasına yol açmıştır. Bu durum, toplumsal gerilimleri artırmış ve uluslararası ilişkilerde daha fazla çatışmaya zemin hazırlamıştır.

6.1 Öneriler

1. Afganistan’ın kalkınma ve istikrarı için uluslararası toplumların daha güçlü bir işbirliği içinde olması gerekmektedir. Özellikle komşu ülkeler ve dünya güçleri, Afganistan’ın yeniden yapılandırılmasında aktif bir rol oynamalıdır.
2. Afganistan’daki siyasi sistemin daha kapsayıcı ve dengeli bir şekilde yeniden yapılandırılması, etnik ve mezhebi gruplar arasında daha fazla uzlaşma sağlanması gerekmektedir.
3. Yoksulluk ve işsizlikle mücadele etmek için kapsamlı ekonomik reformlar uygulanmalı, altyapı projeleri ve iş gücü eğitimi gibi uzun vadeli kalkınma stratejileri oluşturulmalıdır.
4. Eğitim sistemine yatırım yapılarak, özellikle genç nüfusun daha iyi bir geleceğe hazırlanması sağlanmalı, sağlık hizmetleri iyileştirilmelidir.
5. Kadınların toplumsal ve ekonomik hayata katılımını sağlamak amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları uygulanmalı, kadın hakları konusunda ilerlemeler kaydedilmelidir.
6. Terörizme karşı mücadelede daha fazla uluslararası işbirliği gereklidir. Sadece askeri müdahalelerle değil, aynı zamanda diplomatik, ekonomik ve toplumsal çözüm yolları ile terörün kökleri kurutulmalıdır.

7. Müslümanlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi için daha kapsayıcı ve eşitlikçi politikalar benimsenmelidir. Toplumsal hoşgörü ve anlayış artırılmalı, dini ve etnik farklılıklar arasındaki uçurumlar küçültülmelidir.

8. Terörle mücadelede insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi için denetimler artırılmalıdır. Güvenlik önlemleri alınırken, bireysel özgürlükler ve haklar da korunmalıdır.

9. Terörizmin nedenlerine inmek için eğitim ve bilinçlendirme programları yapılmalı, özellikle gençler arasında şiddet ve nefret söylemi ile mücadele edilmelidir.

Afganistan'ın geleceği, iç ve dış dinamiklerin bir arada şekillendiği karmaşık bir süreçtir. Ülkenin istikrarı ve refahı için hem yerel yönetimlerin hem de uluslararası toplumun ortak çabalarla çözüm arayışına girmesi gerekmektedir. 11 Eylül saldırıları, dünyanın farklı köşelerinde terörün ve şiddetin nasıl evrilebileceği konusunda önemli dersler sunmaktadır. Bu dersler, gelecekteki olası krizlerin önlenmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Acet, G. S. ve Doğan, F. (2017). 11 Eylül olayları sonrası ABD-Afganistan ilişkileri: İstiladan işbirliğine. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17(33), 59-76.
- Aksoy, C. (2020). *Afganistan'da bir Türk subayı*. Cinius Yayınları.
- Armitage, R.L. ve Berger, S.R. (2013). ABD'nin Pakistan ve Afganistan stratejisi. *Bağımsız görev gücü raporu*, No. 65, Dış İlişkiler Konseyi, Kasım 2010, [Çevrim-içi: <http://www.cfr.org/pakistan/us-strategy-pakistan-afghanistan/p23253>], Erişim Tarihi: 03.01.2013.
- Barbara, S. (2009). *Obama Afganistan asker artışını onayladı*. CNN, 18 Şubat 2009. [Çevrim-içi: http://articles.cnn.com/2009-02-17/politics/obama.troops_1_afghanistan-troopincrease-troop-levels?_s=PM:POLITICS], Erişim Tarihi: 05.02.2013.
- Basbous, A. (2000), *İslamcılık, durdurulmuş bir devrim mi?*, Paris Hachette.
- Başeren, S. H. (2001). Uluslararası hukuk açısından Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar ve yol açtığı gelişmeler üzerine bir değerlendirme. *Prof. Dr. Vecdi Aral'a Armağan* içinde (s. 69-78). Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Batoor, Q. F. (2018). Afganistan'da Cumhuriyetin kuruluşu. *Anasay*, 2(5), 13-31.
- Behroz, A. (2020). *Afganistan siyasi coğrafyası ekseninde tarih ve toplum*. [Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.
- Bektaş, B. (2007). *11 Eylül 2001 terörist saldırısı neticesinde ABD'nin güvenlik algılamalarındaki değişiklik*. [Yüksek Lisans Tezi]. Atılım Üniversitesi.
- Belasco, A. (2014). 11 Eylül'den bu yana Irak, Afganistan ve teröre karşı diğer küresel savaş operasyonlarının maliyeti. *CRS Kongre Raporu, Kongre Araştırma Servisi*, 8 Aralık 2014 [Çevrim-içi: <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>], Erişim Tarihi: 06.01.2023.
- Bush, G.W. (2001). *Kongre ve Amerikan halkının ortak oturumuna hitap*. [Çevrim-içi: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>], Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- Bush, G.W. (2002). *Başkan birliğin durumu konuşmasını yapıyor*. [Çevrim-içi: <http://georgewbushwhitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/2002012>], Erişim Tarihi: 10.05.2023.

- Chomsky, N. (2001). *Sam amca ne istiyor?*. Minevra Yayınları.
- Cleveland, W. (2004). *Modern Ortadoğu tarihi*. (M. Harmancı, Çev.). Agora Kitapevi.
- Çakmak, S. (2013). *11 Eylül sonrası süreçte ABD'nin yeni güvenlik politikasında Türkiye*. [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Dashti, Z. (2021). Zahir Şah dönemi Afganistan-Türkiye ilişkileri (1933-1973). *Anasay*, 5(17), 125-152.
- Dorronsorro, G. (2002). *Afganis, insanlar karar: 1992-2002*. Paris Autrement.
- Dünya Bankası (2018). *Afganistan kalkınma güncellemesi*. Dünya Bankası Raporu.
- Eryılmaz, B. (1990). Siyaset. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, III. Risale Yayınları*.
- Farhang, M. S. (2009). *Afganistan der Panc Karnı Ahir*. Mohammad İbrahim Şeriatî Yayınları.
- Ghani (2021). *Son 4 yılda 45 bin Afgan askeri öldürüldü BBC* [Çevrim-içi: <https://www.bbc.com/persian/afghanistan/-47009240>], Erişim Tarihi: 21.10.2021.
- Gökırmak, M. (2011). Afganistan: Bölgesel rekabet ve yeni açılımlar. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 7-42.
- Ikram, M. (2003). *Amerika Afganistan'da Afganistan Der Amerika*. Kabil Maywand Yayınevi.
- Khalilzad, Z. (2016). *Elçi*. (H. Najafizadeh, Çev.). Azem Yayınevi.
- Korkmaz, F. (1995). *Gazâli'de Devlet*. Diyanet Vakfı Yayınları.
- Lafargue, F. (2003). *Afyon, petrol ve İslamcılık: Afganistan'da suç üçlüsü*. Paris Elipsler.
- Lalzac, A. H. (2011). *Afganistan-i İmruzi der Nakşahayı Diruzi*. Sahil Yayınları.
- Lindsay, J.M. (2011) George W. Bush, Barack Obama ve ABD küresel liderliğinin geleceği. *Uluslararası İlişkiler*, 87 (4), 765-779.
- Musavi S. A. (2009). *Tarih-i tahlılı Afganistan Zahirşah dan karzai*. Balh Yayınları.

- Navin A. (2010). Afgan dalgasının oyun teorisi analizi. *Dış Politika Analizi*, 6 (3), 217-236.
- Nixon, R. (1992). *Fırsatı yakalamak: Süper güçler dünyasında Amerika'nın görevi*. (H. Fasinejad, Çev.). [Çevrim-içi: <https://tinyurl.com/ymsesajw>], Erişim Tarihi: 8.05.2023.
- Nogayeva, A. (2021). ABD'nin Afganistan'dan çekilişi ve bölge güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10 (3), 139-156
- Nozar, S. (2016). Trump yönetiminin Afganistan'a yönelik stratejisinin benimsenmesini etkileyen faktörlerin açıklanması. *Uluslararası Araştırma İletişimi* 24, 109.
- Rashid, A. (2002). *Orta Asya savaş odası, radikal İslam'la yüzleşen beş cumhuriyet*. Paris Autrement.
- Rubin, B.R. (2007). Afganistan'ı kurtarmak. *Foreign Affairs*, 86(1),57-78.
- Sakhizada, K. (2017). *Afganistan'da Federal Sistem*. [Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Salihy, M. A. (2014). *Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dışmüdahaleler*. 1973-2014. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Sever, A. (2001). Turkey Stance on Dual Containment. *Journal Of South Asian and Middle Eastern Studies*, 64-77
- Shakir, S. (2020). *Taliban ve Peştunistan sorunlarının Afganistan-Pakistan ilişkilerine etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Spanta, R.D. (2017). *Afganistan'da siyaseti: İçeriden bir anlatı*. Kabil Azem Yayınları.
- Stefan, H. (2011). Başkan Obama dönem ortasında. *Uluslararası İlişkiler*, 87 (1), 1-11.
- Steve, C. (2009). What If We Fail in Afghanistan. *The New Yorker*, 16 Kasım 2009, [Çevrim-içi: <http://www.newyorker.com/online/blogs/stevecoll/2009/11/what-if-we-fail-inafghanistan.html>], Erişim Tarihi: 05.01.2013.
- Tanin, Z. (2006). *Afganistan der Karnı Bist*. Mohammad İbrahim Şeriatı Yayınları.
- Taşkın, T. (2010). *11 Eylül saldırıları sonrası ABD dış politikasında Ortadoğu ve Türkiye ABD ilişkileri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.

United States Of America Department Of Defense (2016) *Enhancing Security and Stability, Afghanistan*. [Çevrim-içi: <https://tinyurl.com/2f78yz5h>], Erişim Tarihi: 1.07.2023.

Valentina, T. (2010). ABD'nin terörizme tepkisi: Afganistan harekatı'nın stratejik analizi. *Stratejik Güvenlik Dergisi*, 3 (2), 27-38.

Whitlock, C. (2019). Gerçekle savaşta. *Washington Post*, 9, 157-78

Williams, J. (2008). Dış ilişkilerde yaklaşan devrim: Amerikan ulusal güvenliğini yeniden düşünmek. *Uluslararası İlişkiler*, 84 (6), 1109-1129.

Woodward, B. (2010). *Obama'nın savaşları*. Simon & Schuster, Washington, DC.

Yildirim, Ö. A. (2018). Fârâbî felsefesinde din, yasa (Şeriat) ve yorum. *Dini Araştırmalar*, 21 (53), 99-120.